

OBWIESZCZENIE MINISTRA OBRONY NARODOWEJ

z dnia 6 lipca 1979 r.

w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

1. Na podstawie art. 13 ustawy z dnia 23 czerwca 1979 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 15, poz. 97) ogłasza się w załączniku do niniejszego obwieszczenia jednolity tekst ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 44, poz. 220), z uwzględnieniem zmian wprowadzonych ustawą z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową (Dz. U. Nr 53, poz. 342), ustawą z dnia 23 czerwca 1973 r. zmieniającą ustawę o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 27, poz. 153), ustawą z dnia 27 września 1973 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 38, poz. 224), ustawą z dnia 22 listopada 1973 r. o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. Nr 47, poz. 276), ustawą z dnia 26 czerwca 1974 r. — Przepisy wprowadzające Kodeks pracy (Dz. U. Nr 34, poz. 142), ustawą z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. Nr 16, poz. 91) oraz ustawą z dnia 28 czerwca 1979 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 15, poz. 97), jak również zmian wynikających z innych przepisów wydanych przed dniem ogłoszenia jednolitego tekstu, z zachowaniem ciągłej numeracji działów, rozdziałów, artykułów, ustępów, punktów i liter.

2. Jednolity tekst nie obejmuje:

1) następujących przepisów ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 44, poz. 220):

a) art. 203—205 w brzmieniu:

„Art. 203. 1. Orzeczona przed dniem wejścia w życie ustawy zupełna niezdolność do służby wojskowej (kategoria „E”) oznacza trwałą niezdolność do służby wojskowej i do służby w formacjach samoobrony.

2. Osoby uznane przed dniem wejścia w życie ustawy za niezdolne do służby wojskowej w czasie pokoju (kategoria „D”) mogą być przeznaczone do

służby w formacjach samoobrony bez zmiany wydanego w stosunku do nich orzeczenia.

Art. 204. Zasadnicza służba wojskowa w systemie obrony terytorialnej przewidziana w dotychczasowych przepisach o powszechnym obowiązku wojskowym staje się wojskowym szkoleniem poborowych przewidzianym w art. 79 niniejszej ustawy.

Art. 205. Ilekroć w obowiązujących przepisach jest mowa:

- 1) o zwolnieniu od powszechnego obowiązku wojskowego — należy przez to rozumieć zwolnienie od obowiązku służby wojskowej,
  - 2) o przepisach o powszechnym obowiązku wojskowym — należy przez to rozumieć przepisy niniejszej ustawy i przepisy wydane na jej podstawie,
  - 3) o wojskowych komendach i komendantach wojewódzkich oraz rejonowych — należy przez to rozumieć wojewódzkie i powiatowe sztaby wojskowe oraz szefów tych sztabów.“
- b) art. 207 w brzmieniu:

„Art. 207. W art. 17 § 1 ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. z 1950 r. Nr 38, poz. 348, z 1954 r. Nr 34, poz. 142, z 1955 r. Nr 46, poz. 309, z 1958 r. Nr 18, poz. 76 i z 1959 r. Nr 14, poz. 75) przepis (lit. b) otrzymuje brzmienie:

»b) osoby powołane do czynnej służby wojskowej z upływem terminu, w którym były obowiązane stawić się do tej służby, w sprawach o przestępstwa określone w art. 188 i 189 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 44, poz. 220), a poborowi także w sprawach o przestępstwa popełnione w drodze z miejsca pobytu do miejsca odbywania służby wojskowej.“

ponieważ powołana ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego została uchylona przez art. III pkt 5 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. — Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 97),

c) art. 208 w brzmieniu:

„Art. 208. W dekrecie z dnia 14 sierpnia 1954 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 98 i Nr 36, poz. 164, z 1959 r. Nr 14, poz. 75, z 1961 r. Nr 6, poz. 39 oraz z 1965 r. Nr 14, poz. 98) wprowadza się następujące zmiany:

1) art. 5 i 6 otrzymują brzmienie:

„Art. 5. Żołnierzami w czynnej służbie wojskowej, do których stosuje się przepisy dekretu, zwanymi w dalszym ciągu „żołnierzami“, są:

- 1) szeregowcy i podoficerowie odbywający zasadniczą służbę wojskową;
- 2) szeregowcy i podoficerowie odbywający zajęcia szkoleniowe, przeszkolenie na obozie lub inną służbę w ramach wojskowego szkolenia poborowych;
- 3) szeregowcy i podoficerowie odbywający przeszkolenie wojskowe w jednostkach wojskowych w ramach wojskowego szkolenia studentów;
- 4) kandydaci na żołnierzy zawodowych kształceni w szkołach i na kursach wojskowych;
- 5) szeregowcy, podoficerowie, chorążowie i oficerowie odbywający ćwiczenia wojskowe;
- 6) podoficerowie, chorążowie i oficerowie odbywający okresową służbę wojskową;
- 7) szeregowcy i podoficerowie, pełniący służbę wojskową w razie wprowadzenia stanu bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa Państwa, ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

Art. 6. Oficerowie i chorążowie zawodowi, podoficerowie zawodowi i nadterminowi oraz oficerowie i chorążowie powołani z rezerwy do czynnej służby wojskowej w przypadkach określonych w art. 5 pkt 7, jak również członkowie ich rodzin otrzymują zaopatrzenie określone w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i nadterminowych oraz ich rodzin.

2) w art. 13 dodaje się ust. 4 w brzmieniu:

„4. Żołnierzom, którzy odbywali okresową służbę wojskową, oraz członkom ich rodzin za podstawę wymiaru renty mogą być przyjęte zarobki osiągnięte przed powołaniem do tej służby albo uposażenie otrzymywane z tytułu odbywania okresowej służby wojskowej, z tym, że podstawa wymiaru nie może być niższa od kwot określonych na podstawie ust. 3.“

ponieważ powołany dekret z dnia 14 sierpnia 1954 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin został uchylony przez art. 67 ust. 1 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz. U. Nr 3, poz. 11),

d) art. 210 w brzmieniu:

„Art. 210. W ustawie z dnia 6 czerwca 1958 r. o uposażeniu żołnierzy (Dz. U. Nr 36, poz. 165) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 6 ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Prawo do uposażenia powstaje z dniem sta-

wienia się żołnierza do pełnienia służby w określonym miejscu.“

2) tytuł rozdziału drugiego otrzymuje brzmienie:

„Uposażenie i inne należności pieniężne żołnierzy zawodowych i służby okresowej.“

3) art. 21 otrzymuje brzmienie:

„Art. 21. Żołnierze służby okresowej otrzymują uposażenie i inne należności na zasadach określonych przez Radę Ministrów.“

4) w art. 25 ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Żołnierze odbywający przeszkolenie na obozie lub inną służbę w ramach wojskowego szkolenia poborowych, przeszkolenie wojskowe w jednostkach wojskowych w ramach wojskowego szkolenia studentów albo ćwiczenia wojskowe otrzymują uposażenie zasadnicze według posiadanego stopnia wojskowego w przypadkach, na zasadach i w wysokości określonej przez Ministra Obrony Narodowej w porozumieniu z Przewodniczącym Komiteju Pracy i Płac.“

ponieważ powołana ustawa z dnia 6 czerwca 1958 r. o uposażeniu żołnierzy została uchylona przez art. 47 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o uposażeniu żołnierzy (Dz. U. Nr 47, poz. 282),

e) art. 211 w brzmieniu:

„Art. 211. W Kodeksie karnym Wojska Polskiego skreśla się art. 113 i 114.“

ponieważ powołany Kodeks karny Wojska Polskiego został uchylony przez art. IV pkt 3 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. — Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 95),

f) art. 212 w brzmieniu:

„Art. 212. W ustawie z dnia 14 lipca 1931 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (Dz. U. z 1961 r. Nr 33, poz. 164 i z 1963 r. Nr 15, poz. 77) skreśla się art. 13.“

ponieważ powołana ustawa z dnia 14 lipca 1961 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności została uchylona przez art. 61 pkt 3 ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. Nr 14, poz. 85),

g) art. 213 ust. 3 w brzmieniu:

„3. W stosunku do żołnierzy, których służbę wojskową normują przepisy niniejszej ustawy, traci moc przepisy:

- 1) ustawy z dnia 13 grudnia 1957 r. o służbie wojskowej oficerów Sił Zbrojnych (Dz. U. z 1958 r. Nr 2, poz. 5 oraz z 1963 r. Nr 15, poz. 78 i Nr 50, poz. 277);
- 2) ustawy z dnia 6 czerwca 1958 r. o służbie wojskowej szeregowców i podoficerów Sił Zbrojnych (Dz. U. z 1958 r. Nr 36, poz. 164, z 1959 r. Nr 14, poz. 75; z 1961 r. Nr 6, poz. 39 oraz z 1963 r. Nr 22, poz. 114 i Nr 50, poz. 277);
- 3) ustawy z dnia 29 marca 1963 r. o służbie wojskowej chorążych Sił Zbrojnych (Dz. U. Nr 15, poz. 78).“

ponieważ powołane w nim:

- 1) ustawa z dnia 13 grudnia 1957 r. o służbie wojskowej oficerów Sił Zbrojnych,

- 2) ustawa z dnia 6 czerwca 1958 r. o służbie wojskowej szeregowców i podoficerów Sił Zbrojnych,
- 3) ustawa z dnia 29 marca 1963 r. o służbie wojskowej chorążych Sił Zbrojnych

zostały uchylone przez art. 82 ust. 1 pkt 1, 2 i 3 ustawy z dnia 30 czerwca 1970 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 1970 r. Nr 16, poz. 134, z 1972 r. Nr 53, poz. 341 i 342 oraz z 1974 r. Nr 24, poz. 142 i Nr 47, poz. 282),

h) art. 214 i 215 w brzmieniu:

„Art. 214. Do czasu wydania przepisów wykonawczych na podstawie niniejszej ustawy zachowują moc przepisy dotychczasowe ze zmianami wynikającymi z niniejszej ustawy.

Art. 215. Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.“;

- 2) art. 23 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową (Dz. U. Nr 53, poz. 342) w brzmieniu:

„Art. 23. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1973 r.“;

- 3) art. 2 ustawy z dnia 23 czerwca 1973 r. zmieniającej ustawę o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 27, poz. 153) w brzmieniu:

„Art. 2. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 lipca 1973 r.“;

- 4) art. 2 ustawy z dnia 27 września 1973 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 38, poz. 224) w brzmieniu:

„Art. 2. Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.“;

- 5) art. 7 ustawy z dnia 22 listopada 1973 r. o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. Nr 47, poz. 276) w brzmieniu:

„Art. 7. Ustawa wchodzi w życie z dniem 9 grudnia 1973 r.“;

- 6) art. XXV ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. — Przepisy wprowadzające Kodeks pracy (Dz. U. Nr 24, poz. 142) w brzmieniu:

„Art. XXV. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1975 r.“;

- 7) art. 53 ustawy z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. Nr 16, poz. 91) w brzmieniu:

„Art. 53. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 czerwca 1975 r., z wyjątkiem art. 34 ust. 7, art. 35 ust. 5, art. 36 i 50, które wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.“;

- 8) art. 2, 3, 4, 5, 6, 11 i 14 ustawy z dnia 28 czerwca 1979 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 15, poz. 97) w brzmieniu:

„Art. 2. Rodzaje wojsk i jednostki wojskowe podległe Ministrowi Spraw Wewnętrznych w dniu wejścia

w życie ustawy uznaje się za podporządkowane Ministrowi Spraw Wewnętrznych zgodnie z art. 9a ust. 2 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, w brzmieniu nadanym w art. 1 pkt 6 niniejszej ustawy. (art. 10 ust. 2 według numeracji przyjętej w jednolitym tekście).

Art. 3. 1. Orzeczona przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy zdolność do służby w formacjach samoobrony podlega przekwalifikowaniu do odpowiednich kategorii zdolności do służby wojskowej — stosownie do przepisów wydanych na podstawie art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. (art. 20 ust. 2 według numeracji przyjętej w jednolitym tekście).

2. Osoby, które przed wejściem w życie ustawy posiadały kategorię „zdolny do służby w formacjach samoobrony“ i stosownie do ust. 1 zostały uznane za zdolne do służby wojskowej, mogą być powołane do zastępczej służby poborowych albo do zasadniczej służby lub szkolenia poborowych w obronie cywilnej do końca roku, w którym kończą dwadzieścia cztery lata życia.

Art. 4. Studenci szkół wyższych, którzy w dniu wejścia w życie ustawy nie odbywają zajęć wojskowych w ramach studium wojskowego, mogą być w ciągu dwunastu miesięcy od ukończenia ostatniego roku nauki albo po ukończeniu studiów powołani do odbycia przeszkolenia wojskowego, jeżeli są zdolni do służby wojskowej i nie ukończyli dwudziestu osmiu lat życia.

Art. 5. Przynależność obronną młodzieży pozaszkolnej rozpoczęte według dotychczasowych przepisów prowadzi się jako przynależność wojskową określoną w art. 44a—44i ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, w brzmieniu nadanym w art. 1 pkt 27 niniejszej ustawy. (art. 51—59 według numeracji przyjętej w jednolitym tekście).

Art. 6. Ilekroć w obowiązujących przepisach jest mowa o wprowadzeniu stanu bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa Państwa, ogłoszeniu mobilizacji i czasie wojny, należy przez to rozumieć ogłoszenie mobilizacji i czas wojny.“;

„Art. 11. Do czasu wydania przepisów wykonawczych przewidzianych w artykułach ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej zmienianych niniejszą ustawą zachowują moc przepisy dotychczasowe, ze zmianami wynikającymi z niniejszej ustawy.“;

„Art. 14. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 września 1979 r.“.

3. W jednolitym tekście pominięto w art. 239 wyrazy „do pracowników cywilnych zatrudnionych w jednostkach wojskowych“, ponieważ przepis art. 18 ust. 1 dekretu z dnia 18 października 1955 r. o odpowiedzialności materialnej żołnierzy za szkody wyrządzone jednostce wojskowej (Dz. U. Nr 40, poz. 247) został uchylony w części dotyczącej pracowników przez art. IX pkt 2 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. — Przepisy wprowadzające Kodeks pracy (Dz. U. Nr 24, poz. 142).

Minister Obrony Narodowej: w z. **J. Urbanowicz**

Załącznik do obwieszczenia Ministra
Obrony Narodowej z dnia 6 lipca
1979 r. (poz. 111).

U S T A W A

z dnia 21 listopada 1967 r.

o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

D Z I A Ł I

Przepisy ogólne.

Art. 1. Obrona Ojczyzny i socjalistycznych zdobyczy Narodu Polskiego jest sprawą i obowiązkiem wszystkich obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Art. 2. Umacnianie obronności Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny jest obowiązkiem wszystkich organów władzy i administracji państwowej, instytucji i przedsiębiorstw państwowych, organizacji spółdzielczych i organizacji społecznych oraz każdego obywatela.

Art. 3. 1. Na strazy suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju stoją Siły Zbrojne Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

2. W skład Sił Zbrojnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wchodzi jako ich rodzaje: wojska lądowe, wojska lotnicze, wojska obrony powietrznej kraju i marynarka wojenna.

3. Rodzaje Sił Zbrojnych składają się z jednostek wojсковych i związków organizacyjnych różnych rodzajów wojsk i służb.

Art. 4. 1. Powszechnemu obowiązkowi obrony podlegają wszyscy obywatele polscy zdolni ze względu na wiek i stan zdrowia do wykonywania tego obowiązku.

2. W ramach powszechnego obowiązku obrony obywatele są obowiązani do odbywania przysposobienia wojskowego, pełnienia służby wojskowej, zastępczej służby poborowych, służby w obronie cywilnej, odbywania przysposobienia i szkolenia obywateli, uczestniczenia w samoobronie ludności, pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz do wykonywania świadczeń na rzecz obrony — na zasadach i w zakresie określonym w ustawie.

3. Ochotnicze spełnianie zaszczytnych zadań w zakresie obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest prawem wszystkich obywateli.

Art. 5. 1. Tworzy się Komitet Obrony Kraju jako komitet Rady Ministrów do spraw obronności.

2. Do zakresu działania Komitetu Obrony Kraju należą w szczególności:

- 1) ustalanie generalnych założeń obrony Państwa oraz kierowanie całokształtem spraw dotyczących obronności kraju,
- 2) rozpatrywanie zagadnień dotyczących obronności kraju i wytyczanie kierunków działania w tej dziedzinie,
- 3) ustalanie założeń organizacyjnych Sił Zbrojnych oraz obrony cywilnej,
- 4) koordynowanie działalności naczelnych i terenowych organów administracji państwowej w zakresie obronności kraju.

Art. 6. 1. W skład Komitetu Obrony Kraju wchodzi: przewodniczący, zastępcy przewodniczącego, członkowie i sekretarz.

2. Przewodniczącym Komitetu Obrony Kraju jest Prezes Rady Ministrów, a zastępcą przewodniczącego do spraw Sił Zbrojnych i planowania strategiczno-obronnego — Minister Obrony Narodowej. Pozostałych zastępców przewod-

niczącego, członków i sekretarza Komitetu Obrony Kraju powołuje Rada Ministrów.

Art. 7. 1. Komitet Obrony Kraju jest organem kolegialnym.

2. Komitet Obrony Kraju w ramach swego zakresu działania podejmuje uchwały oraz wydaje wytyczne i zalecenia.

3. Zarządzenia w sprawach należących do zakresu działania Komitetu Obrony Kraju wydaje przewodniczący Komitetu.

Art. 8. Rada Ministrów ustala zasady i tryb działania Komitetu Obrony Kraju, a w szczególności podział funkcji pomiędzy zastępców przewodniczącego Komitetu, oraz określa organy wykonawcze i zasady ich działania.

Art. 9. 1. Przewodniczący Komitetu Obrony Kraju kieruje pracami Komitetu oraz realizuje generalne założenia, decyzje i wytyczne Rady Ministrów i Komitetu Obrony Kraju w zakresie spraw dotyczących obronności.

2. Minister Obrony Narodowej, jako zastępca przewodniczącego Komitetu Obrony Kraju do spraw Sił Zbrojnych i planowania strategiczno-obronnego:

- 1) przygotowuje założenia obronne Państwa,
- 2) realizuje generalne założenia, decyzje i wytyczne Rady Ministrów i Komitetu Obrony Kraju w zakresie obrony Państwa oraz koordynuje realizację wynikających z nich zadań,
- 3) sprawuje ogólne kierownictwo w sprawach wykonywania powszechnego obowiązku obrony na zasadach i w zakresie określonym w ustawie.
- 4) sprawuje w powierzonym zakresie ogólny nadzór nad realizacją zadań obronnych przez organy administracji państwowej, instytucje i przedsiębiorstwa państwowe, organizacje spółdzielcze i organizacje społeczne.

3. Zastępcy przewodniczącego i członkowie Komitetu Obrony Kraju realizują decyzje i wytyczne Rady Ministrów i Komitetu Obrony Kraju w zakresie obronności oraz sprawują kierownictwo nad realizacją zadań obronnych w określonych działach administracji państwowej i gospodarki narodowej.

Art. 10. 1. Minister Obrony Narodowej:

- 1) dowodzi Siłami Zbrojnymi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, kieruje ich rozwojem, szkoleniem i przygotowaniem do obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,
- 2) kieruje administracją wojskową i sprawami kadrowymi Sił Zbrojnych oraz sprawami zaspokajania ich potrzeb, w szczególności materiałowo-technicznych i finansowych,
- 3) kieruje wykonywaniem obowiązku służby wojskowej, wychowywaniem żołnierzy oraz sprawami zaspokajania ich potrzeb socjalno-bytowych,
- 4) kieruje administrowaniem rezerw osobowych dla celów powszechnego obowiązku obrony w zakresie określonym w ustawie.

2. Komitet Obrony Kraju może podporządkować określone rodzaje wojsk lub jednostki wojskowe Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

Art. 11. 1. Minister Obrony Narodowej dowodzi Siłami Zbrojnymi przez:

- 1) Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego,
- 2) dowódców okręgów wojskowych i rodzajów Sił Zbrojnych.

2. Minister Obrony Narodowej określa kierownicze organy wykonawcze oraz ich właściwość w sprawach należących do swojego zakresu działania.

3. Terenowymi organami wykonawczymi Ministra Obrony Narodowej w sprawach operacyjno-obronnych i administracji wojskowej są:

- 1) dowódcy okręgów wojskowych,
- 2) szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych.

4. Minister Obrony Narodowej określa terytorialny zasięg działania okręgów wojskowych.

Art. 12. 1. Centralnym organem administracji państwowej w sprawach obrony cywilnej jest Szef Obrony Cywilnej Kraju.

2. Szef Obrony Cywilnej Kraju powołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek Ministra Obrony Narodowej.

3. Szef Obrony Cywilnej Kraju podlega Ministrowi Obrony Narodowej.

4. Do zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju należy:

- 1) przygotowywanie projektów założeń i zasad działania obrony cywilnej,
- 2) ustalanie ogólnych zasad realizacji zadań obrony cywilnej,
- 3) koordynowanie określonych przedsięwzięć i sprawowanie kontroli realizacji przez naczelne i terenowe organy administracji państwowej zadań obrony cywilnej.

5. Szef Obrony Cywilnej Kraju w sprawach należących do swojego zakresu działania wydaje zarządzenia, wytyczne, instrukcje i regulaminy.

6. Terenowymi organami obrony cywilnej są wojewodowie, prezydenci miast, naczelnicy miast, naczelnicy dzielnic, naczelnicy gmin oraz naczelnicy miast i gmin — jako szefowie obrony cywilnej województw, miast, dzielnic, gmin oraz miast i gmin.

7. Do zakresu działania szefów obrony cywilnej województw, miast, dzielnic, gmin oraz miast i gmin należy kierowanie oraz koordynowanie przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej przez instytucje i przedsiębiorstwa państwowe, organizacje spółdzielcze i organizacje społeczne działające na ich terenie.

8. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia szczegółowy zakres działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju oraz szefów obrony cywilnej województw, miast, dzielnic, gmin oraz miast i gmin, jak również zasady i tryb kierowania oraz koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej.

Art. 13. 1. Wykonywanie zadań w zakresie obronności kraju należy:

- 1) w resortach — do ministrów oraz do kierowników podległych im jednostek organizacyjnych,
- 2) w urzędach terenowych organów administracji państwowej oraz w terenowych zjednoczeniach, przedsiębiorstwach, zakładach i instytucjach — do terenowych organów administracji państwowej oraz do kierowników podległych im jednostek organizacyjnych,
- 3) w organizacjach spółdzielczych i organizacjach społecznych — do organów naczelnych i terenowych tych or-

ganizacji oraz do kierowników podległych im jednostek organizacyjnych.

2. Organy i kierownicy wymienieni w ust. 1 są obowiązani do:

- 1) uwzględniania przy wykonywaniu zadań obronnych postulatów Ministra Obrony Narodowej lub organów wojskowych przez niego upoważnionych, a dotyczących potrzeb Sił Zbrojnych, oraz uwzględniania innych zadań obronnych przekazanych przez Szefa Obrony Cywilnej Kraju i przez właściwe organy w powierzonym im zakresie,
- 2) ustalania dla podległych im jednostek organizacyjnych zadań obronnych oraz określania zasad ich wykonywania.

Art. 14. 1. Kierowanie sprawami obronności w województwach należy do wojewódzkich komitetów obrony.

2. Przewodniczącymi wojewódzkich komitetów obrony są przewodniczący rad narodowych stopnia wojewódzkiego, a ich zastępcami wojewodowie oraz prezydenci miast stopnia wojewódzkiego.

3. Komitet Obrony Kraju ustala zakres działania wojewódzkich komitetów obrony i zasady powoływania członków tych komitetów.

Art. 15. Komitet Obrony Kraju może również powoływać swoich pełnomocników dla poszczególnych obszarów kraju lub określonych dziedzin administracji państwowej i gospodarki narodowej, ustalając zakres ich zadań.

Art. 16. Przepisy ustawy dotyczące:

- 1) ministra — stosuje się również do przewodniczącego komisji sprawującej funkcje naczelnego organu administracji państwowej, kierownika urzędu centralnego, zarządu centralnego związku spółdzielczego lub kierownika instytucji państwowej nie podporządkowanej naczelnemu organowi administracji państwowej,
- 2) wojewody — stosuje się również do prezydenta miasta stopnia wojewódzkiego,
- 3) naczelnika gminy — stosuje się również do prezydenta miasta stopnia podstawowego, naczelnika miasta, naczelnika dzielnicy oraz naczelnika miasta i gminy,
- 4) wojewódzkiej rady narodowej — stosuje się również do rady narodowej miasta stopnia wojewódzkiego.

DZIAŁ II

Administracja rezerw osobowych.

Rozdział I

Właściwość organów.

Art. 17. Administrowanie rezerwami osobowymi dla celów powszechnego obowiązku obrony obejmuje:

- 1) przeprowadzanie rejestracji i poboru obywateli,
- 2) określanie zdolności do służby wojskowej,
- 3) przeznaczanie do:
  - a) służby wojskowej,
  - b) zastępczej służby poborowych,
  - c) służby w obronie cywilnej,
  - d) służby w jednostkach zmilitaryzowanych,
- 4) uzupełnianie sił zbrojnych,
- 5) prowadzenie ewidencji wojskowej,
- 6) wykonywanie innych czynności w tym zakresie.

Art. 18. 1. Administrowanie rezerwami osobowymi, z wyjątkiem przeprowadzania rejestracji i poboru obywateli, należy do Ministra Obrony Narodowej.

2. Organami wojskowymi właściwymi w sprawach określonych w ust. 1 są dowódcy okręgów wojskowych oraz szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych, którzy zadania w tym zakresie wykonują przez wojskowych komendantów uzupełnień.

3. Wojskowe komendy uzupełnień są terenowymi delegaturami wojewódzkich sztabów wojskowych.

4. Minister Obrony Narodowej określa terytorialny zasięg działania wojskowych komend uzupełnień.

Art. 19. 1. Do przeprowadzania czynności związanych z wykonywaniem powszechnego obowiązku obrony oraz do współdziałania z organami wojskowymi w zakresie określonym w art. 18 są właściwe terenowe organy administracji państwowej.

2. W sprawach dotyczących spełniania powszechnego obowiązku obrony przez obywateli zamieszkałych lub przebywających za granicą oraz współdziałania w tym zakresie z organami wojskowymi są właściwe polskie urzędy konsularne.

3. Instytucje państwowe oraz przedsiębiorstwa państwowe i organizacje spółdzielcze są obowiązane do współdziałania z organami wojskowymi i właściwymi terenowymi organami administracji państwowej w zakresie administracji rezerw osobowych oraz do wykonywania związanych z tym czynności określonych w ustawie i przepisach wydanych na jej podstawie.

Art. 20. 1. Organami właściwymi do orzekania o zdolności do służby wojskowej są komisje poborowe i wojskowe komisje lekarskie.

2. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Zdrowia i Opieki Społecznej określa kategorie zdolności fizycznej i psychicznej do służby wojskowej, zasady badania i orzekania o tej zdolności oraz zaliczania do poszczególnych kategorii, jak również właściwość komisji poborowych w tych sprawach.

3. Minister Obrony Narodowej określa właściwość, skład i tryb postępowania wojskowych komisji lekarskich.

Art. 21. 1. W przypadkach określonych przez Ministrów Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Obrony Narodowej o zdolności do służby wojskowej i zaliczeniu do odpowiedniej kategorii tej zdolności może orzec po przeprowadzeniu przeglądu lekarskiego również lekarz społecznej służby zdrowia, wyznaczony przez terenowy organ administracji państwowej stopnia podstawowego.

2. Od orzeczenia wydanego w trybie określonym w ust. 1 osobie zainteresowanej przysługuje w terminie czterech dni od dnia wydania tego orzeczenia odwołanie, które podlega rozpatrzeniu przez komisję poborową lub wojskową komisję lekarską stosownie do ich właściwości. Wojskowy komendant uzupełnień kieruje tę osobę do komisji w celu wydania orzeczenia. Uprawnienie to przysługuje mu również z urzędu, jeżeli nie zgadza się z orzeczeniem wydanym w trybie określonym w ust. 1.

3. Ministrowie Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Obrony Narodowej określają zasady i sposób przeprowadzania przeglądów lekarskich dla celów powszechnego obowiązku obrony oraz zakres przeprowadzanych badań.

4. Lekarzom dokonującym przeglądu lekarskiego oraz średniemu personelowi medycznemu za udział w tym przeglądzie przysługuje wynagrodzenie w wysokości i na zasadach określonych przez Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Pracy, Płac i Spraw Socjalnych.

5. Koszty przeprowadzania przeglądu lekarskiego pokrywa się z budżetu właściwej rady narodowej stopnia podstawowego.

Art. 22. Orzeczenie o zdolności do służby wojskowej może być zmienione przez komisję poborową lub wojskową komisję lekarską z urzędu w każdym czasie albo na prośbę osoby zainteresowanej, jeżeli w stanie jej zdrowia powstały istotne zmiany.

Rozdział 2

Rejestracja i pobór.

Art. 23. 1. Mężczyźni, którzy w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście lat życia (przedpoborowi), są obowiązani zgłosić się do rejestracji w określonym terminie i miejscu.

2. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia wprowadzić obowiązek zgłoszenia się do rejestracji mężczyzn, którzy w danym roku kalendarzowym kończą siedemnaście lat życia.

3. Przedpoborowi, którzy nie dopełnili obowiązku zgłoszenia się do rejestracji w określonym terminie i miejscu, są obowiązani to uczynić niezwłocznie po ustaniu przeszkody.

4. Rejestrację przeprowadza się łącznie z przeglądem lekarskim przedpoborowych, mającym na celu ustalenie ogólnego stanu ich zdrowia. Przepisy art. 21 ust. 4 i 5 stosuje się odpowiednio.

5. Rejestrację zarządza Minister Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrami Obrony Narodowej oraz Zdrowia i Opieki Społecznej.

6. Minister Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrami Obrony Narodowej oraz Zdrowia i Opieki Społecznej określa w drodze rozporządzenia zasady i tryb przeprowadzania rejestracji przedpoborowych połączonej z przeglądem lekarskim, sposób zywania ich do rejestracji, zasady prowadzenia ewidencji przedpoborowych oraz właściwość organów w tych sprawach.

Art. 24. 1. W razie stwierdzenia u przedpoborowego w czasie przeglądu lekarskiego schorzeń, które powodują czasową niezdolność do służby wojskowej, organ przeprowadzający rejestrację powinien zapewnić przedpoborowemu pomoc leczniczą, a w miarę potrzeby skierować go do zakładu społecznego służby zdrowia w celu leczenia. Na dokonanie zabiegu leczniczego związanego z ryzykiem dla życia lub zdrowia wymagana jest zgoda przewidziana w odrębnych przepisach.

2. Koszty przejazdu przedpoborowych skierowanych na leczenie oraz koszty pobytu ich i leczenia w zakładzie społecznym służby zdrowia pokrywa się z budżetu właściwej wojewódzkiej rady narodowej.

3. Minister Zdrowia i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej określa zasady i tryb kierowania przedpoborowych na leczenie do zakładów społecznych służby zdrowia.

Art. 25. 1. Mężczyźni, którzy w danym roku kalendarzowym kończą dziewiętnaście lat życia (poborowi), są obowiązani stawić się do poboru w określonym terminie i miejscu.

2. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia wprowadzić obowiązek stawienia się do poboru mężczyzn, którzy w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście lat życia.

3. Do poboru mogą się stawić również ochotnicy, którzy ukończyli siedemnaście lat życia.

4. Poborowi, którzy nie dopełnili obowiązku stawienia się do poboru w określonym terminie i miejscu, są obowiązani to uczynić niezwłocznie po ustaniu przeszkody.

5. W razie niestawienia się do poboru bez uzasadnionych powodów zarządza się przymusowe doprowadzenie poborowego.

6. Obowiązek stawienia się do poboru trwa do końca roku kalendarzowego, w którym poborowy kończy dwadzieścia cztery lata życia.

Art. 26. 1. Poborowi stawiają się przed rejonową komisją poborową właściwą ze względu na miejsce ich pobytu stałego. Poborowi zameldowani na pobyt czasowy trwający ponad 2 miesiące stawiają się przed komisją poborową właściwą ze względu na miejsce tego pobytu.

2. Poborowi, którzy w okresie od dnia ogłoszenia do dnia rozpoczęcia poboru zmienili miejsce pobytu stałego lub pobytu czasowego trwającego ponad 2 miesiące, zgłaszają się do terenowego organu administracji państwowej stopnia podstawowego właściwego ze względu na ich nowe miejsce pobytu stałego lub pobytu czasowego trwającego ponad 2 miesiące. Organ ten wyznacza im miejsce i termin stawienia się do poboru.

3. Poborowi, którzy po rozpoczęciu poboru na danym terenie zamierzają zmienić miejsce pobytu stałego lub pobytu czasowego trwającego również do dwóch miesięcy, stawiają się do poboru przed opuszczeniem miejsca dotychczasowego pobytu.

4. Przepisy ust. 1—3 stosuje się również do ochotników.

Art. 27. Mężczyźni przyjęci na studia do szkół wyższych, w których począwszy od pierwszego roku studiów prowadzi się zajęcia wojskowe, są obowiązani stawić się do poboru, chociażby nie osiągnęli wieku określonego w art. 25 ust. 1 lub 2.

Art. 28. Mężczyźni, którzy z jakichkolwiek powodów nie stawili się do poboru do końca roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia cztery lata życia, są obowiązani zgłosić się do wojskowej komendy uzupełnień właściwej ze względu na ich miejsce pobytu stałego (zamieszkania) lub pobytu czasowego ponad dwa miesiące w celu uregulowania stosunku do powszechnego obowiązku obrony. Obowiązek ten trwa do czasu ukończenia sześćdziesięciu lat życia.

Art. 29. 1. Pobór zarządzają Ministrowie Spraw Wewnętrznych i Obrony Narodowej.

2. Pobór przeprowadzają wojewodowie przy współudziale szefów wojewódzkich sztabów wojskowych oraz naczelników gmin.

Art. 30. 1. Wojewodowie powołują w porozumieniu z szefami wojewódzkich sztabów wojskowych wojewódzkie i rejonowe komisje poborowe.

2. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia skład wojewódzkich i rejonowych komisji poborowych.

3. Osobom wchodzącym w skład komisji poborowych oraz personelowi medycznemu i pomocniczemu za udział w pracach komisji i za badania specjalistyczne przysługuje wynagrodzenie w wysokości i na zasadach określonych przez Radę Ministrów.

Art. 31. 1. Zwierzchni nadzór nad przeprowadzaniem poboru sprawuje Minister Spraw Wewnętrznych.

2. Bieżący nadzór nad przygotowaniem i przebiegiem poboru sprawują wojewodowie.

3. Kontrolę przeprowadzania poboru w sprawach określania zdolności do służby wojskowej oraz zakładania ewidencji wojskowej wykonują Minister Obrony Narodowej i podległe mu organy. Wnioski organów wojskowych w sprawach objętych kontrolą podlegają rozpatrzeniu przez wojewódzką komisję poborową lub organ, który ją powołał.

Art. 32. 1. Do zakresu działania rejonowej komisji poborowej należy:

- 1) badanie stanu zdrowia poborowych oraz innych osób w przypadkach przewidzianych w ustawie lub przepisach wydanych na jej podstawie i orzekanie o ich zdolności do służby wojskowej,
- 2) orzekanie o udzieleniu poborowym odroczenia zasadniczej służby wojskowej ze względu na:
  - a) konieczność sprawowania bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny,
  - b) prowadzenie gospodarstwa rolnego,
- 3) orzekanie o uznaniu poborowego za jedynego żywiciela rodziny,
- 4) rozpatrywanie odwołań od orzeczeń wydanych w trybie określonym w art. 21 ust. 1.

2. Do zakresu działania wojewódzkiej komisji poborowej należy:

- 1) nadzór nad działalnością rejonowych komisji poborowych,
- 2) rozpatrywanie sprzeciwów i odwołań od orzeczeń rejonowych komisji poborowych,
- 3) rozpatrywanie odwołań poborowych lub przedpoborowych od orzeczeń wojskowych komisji lekarskich o zdolności do służby wojskowej, wydanych z urzędu w przypadkach określonych w art. 22.

Art. 33. 1. Odroczenia zasadniczej służby wojskowej udziela się ze względu na konieczność sprawowania przez poborowego bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny, który nie ukończył szesnastu lat życia lub został zaliczony do I grupy inwalidów.

2. Odroczenia można udzielić ze względu na:

- 1) utrzymywanie rodziny, jeżeli poborowy został uznany przez rejonową komisję poborową za jedynego żywiciela rodziny,
- 2) pobieranie nauki w szkole średniej albo policealnej w systemie dziennym lub wieczorowym,
- 3) wykonywanie zawodu w przedsiębiorstwie państwowym realizującym szczególnie ważne zadania produkcyjne,
- 4) prowadzenie gospodarstwa rolnego, jeżeli prowadzenie tego gospodarstwa jest uzależnione od osobistej pracy poborowego.

3. Odroczenia zasadniczej służby wojskowej ze względu na utrzymywanie rodziny, pobieranie nauki lub wykonywanie zawodu udzielają wojskowi komendanci uzupełnień.

4. Decyzja wojskowego komendanta uzupełnień w sprawie odroczenia zasadniczej służby wojskowej jest ostateczna; powinna ona być niezwłocznie podana do wiadomości poborowego. Decyzja ta może być zmieniona przez szefa wojewódzkiego sztabu wojskowego z urzędu, jeżeli została wydana z naruszeniem przepisów prawa.

5. Nie udziela się odroczenia w przypadkach określonych w ust. 2 pkt 2 i 3, jeżeli spowodowałyby to nieodbycie przez poborowego zasadniczej służby wojskowej.

6. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia szczegółowe warunki i zasady udzielania odroczeń zasad-

niczej służby wojskowej oraz uznawania poborowych za jedynych żywicieli rodzin.

7. Rada Ministrów określa corocznie liczbę poborowych, którym mogą być udzielone odroczenia zasadniczej służby wojskowej ze względu na wykonywanie zawodu, oraz resorty i zawody, w których odroczenia mogą być udzielane.

Art. 34. 1. Odroczenia zasadniczej służby wojskowej udziela się w zasadzie na okres jednego roku. Minister Obrony Narodowej może ustalić przypadki, w których odroczenie udzielane jest na dłuższy okres czasu.

2. Poborowy korzystający z odroczenia jest obowiązany stawić się po upływie okresu odroczenia przed rejonową komisją poborową, a gdy komisja ta nie urzęduje — zgłosić się do terenowego organu administracji państwowej stopnia podstawowego, który wskaże mu termin i miejsce stawienia się do poboru.

Art. 35. 1. W razie stwierdzenia u poborowego czasowej niezdolności do służby wojskowej ze względu na stan zdrowia komisja poborowa może zarządzić skierowanie go do zakładu społecznego służby zdrowia w celu leczenia. Jeżeli w myśl obowiązujących przepisów dokonanie zabiegu leczniczego ze względu na związane z nim ryzyko dla życia lub zdrowia wymaga zgody zainteresowanego, poborowy nie może być poddany temu zabiegowi bez swej zgody.

2. Przepisy art. 24 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

Art. 36. 1. Orzeczenie rejonowej komisji poborowej powinno być niezwłocznie podane do wiadomości poborowego.

2. Od orzeczenia rejonowej komisji poborowej przysługuje poborowemu odwołanie do wojewódzkiej komisji poborowej. Wniesienie odwołania nie wstrzymuje powołania poborowego do służby.

3. Członkom rejonowej komisji poborowej przysługuje prawo wnoszenia do wojewódzkiej komisji poborowej sprzeciwów od orzeczeń rejonowej komisji poborowej.

4. Prawo wnoszenia sprzeciwu do wojewódzkiej komisji poborowej od orzeczeń rejonowej komisji poborowej w sprawach określania zdolności do służby wojskowej przysługuje również organom podległym Ministrowi Obrony Narodowej uprawnionym do kontroli przeprowadzania poboru.

5. Odwołania i sprzeciwy mogą być wnoszone w terminie czternastu dni od dnia wydania orzeczenia przez rejonową komisję poborową.

Art. 37. 1. Wojewódzka komisja poborowa może wskutek wniesionego odwołania lub sprzeciwu albo w trybie nadzoru zmienić lub uchylić każde orzeczenie rejonowej komisji poborowej.

2. Orzeczenia wojewódzkich komisji poborowych są ostateczne.

Art. 38. Od orzeczenia wojskowej komisji lekarskiej o zdolności do służby wojskowej, wydanego z urzędu w przypadkach określonych w art. 22, przysługuje poborowemu lub przedpoborowemu odwołanie do wojewódzkiej komisji poborowej. Przepisy art. 36 ust. 1, 2 i 5 oraz art. 37 stosuje się odpowiednio.

Art. 39. 1. Minister Spraw Wewnętrznych może uchylić w trybie nadzoru ostateczne orzeczenie komisji poborowej wydane z naruszeniem przepisów prawa.

2. Komisja poborowa, której orzeczenie zostało uchylone, lub inna komisja poborowa wskazana przez Ministra Spraw Wewnętrznych rozpatruje sprawę ponownie i wydaje nowe orzeczenie.

Art. 40. Ministrowie Spraw Wewnętrznych i Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Zdrowia i Opieki Społecznej określają w drodze rozporządzenia sposób wzywania do poboru, dokumenty, jakie poborowi powinni przedstawić przy poborze, sposób przygotowania i przeprowadzenia poboru, czynności organów administracji państwowej w tym zakresie, tryb postępowania przed komisjami poborowymi oraz obowiązki i uprawnienia przewodniczącego i członków tych komisji.

Art. 41. Poborowych uznanych za zdolnych do służby wojskowej wojskowy komendant uzupełnień przeznaczają do służby uwzględniając potrzeby wojska, orzeczenie komisji poborowej, kwalifikacje zawodowe oraz w miarę możliwości życzenia poborowych. Zasady przeznaczania poborowych do służby określa Minister Obrony Narodowej.

Art. 42. 1. Poborowych nie powołanych do zasadniczej służby wojskowej do końca roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia cztery lata życia, wojskowy komendant uzupełnień przenosi do rezerwy.

2. Przepis ust. 1 nie ma zastosowania do poborowych, którzy:

- 1) nie mogli być powołani do zasadniczej służby wojskowej w terminie określonym w ust. 1 z powodu odroczenia zasadniczej służby wojskowej lub uznania ze względu na stan zdrowia za czasowo niezdolnych do służby wojskowej,
- 2) z przyczyn niezależnych od organów wojskowych nie mogli być powołani do tej służby w terminie określonym w ust. 1 ze względu na:
  - a) odbywanie kary pozbawienia wolności,
  - b) orzeczenie kary pozbawienia praw publicznych,
  - c) umieszczenie w ośrodku przystosowania społecznego,
  - d) czasowe przebywanie za granicą,
  - e) niespełnienie wojskowego obowiązku meldunkowego,
- 3) po upływie terminu określonego w ust. 1 zostali skreśleni z listy studentów szkoły wyższej.

3. Poborowych, o których mowa w ust. 2, nie powołanych do zasadniczej służby wojskowej, przenosi się do rezerwy z końcem roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia osiem lat życia.

4. Minister Obrony Narodowej może zarządzić przeniesienie części poborowych do rezerwy przed ukończeniem przez nich wieku określonego w ust. 1 i 3.

Art. 43. 1. Kobiety posiadające kwalifikacje przydatne do służby wojskowej i uznane za zdolne do tej służby mogą być przeznaczone do służby wojskowej.

2. Kobiety posiadające kwalifikacje przydatne do służby wojskowej mogą być poddane obowiązkowi stawienia się do poboru, poczynając od początku roku kalendarzowego, w którym kończą osiemnaście lat życia — do końca roku kalendarzowego, w którym kończą dwadzieścia cztery lata. Kobiety te mogą być uprzednio poddane obowiązkowi stawienia się do rejestracji.

3. Obowiązkowi stawienia się do poboru podlegają kobiety przyjęte na studia do szkół wyższych, w których są prowadzone zajęcia wojskowe studentów, jeżeli mają one odbywać te zajęcia.

4. Do rejestracji i poboru kobiet stosuje się odpowiednio przepisy art. 23—26, 28—32 i art. 35—40.

5. W stosunku do kobiet, które ukończyły dwadzieścia cztery lata życia i posiadają kwalifikacje przydatne do służby wojskowej, orzeczenie o zdolności do tej służby może być wydane również w trybie określonym w art. 21 ust. 1.

6. Minister Obrony Narodowej określa kwalifikacje kobiet przydatne do służby wojskowej, zasady i tryb przeznaczania kobiet do służby wojskowej i przenoszenia ich do rezerwy przez organy wojskowe właściwe w tych sprawach.

Art. 44. Koszty stawienia się do rejestracji i poboru oraz w celu uregulowania stosunku do powszechnego obowiązku obrony ponoszą osoby obowiązane do stawienia się.

Rozdział 3

Ewidencja.

Art. 45. 1. Wojskowe komendy uzupełnień prowadzą ewidencję wojskową osób podlegających obowiązkowi służby wojskowej.

2. Minister Obrony Narodowej określa zakres i sposób prowadzenia ewidencji wojskowej.

Art. 46. 1. Instytucje i przedsiębiorstwa państwowe oraz organizacje spółdzielcze i organizacje społeczne są obowiązane:

- 1) do uwzględniania w prowadzonej przez siebie ewidencji pracowników lub osób pobierających naukę danych dotyczących stosunku tych osób do powszechnego obowiązku obrony,
- 2) do współdziałania z wojskowymi komendami uzupełnień oraz organami przeprowadzającymi rejestrację przedpoborowych w zakresie prowadzonej przez te komendy i organy ewidencji, a w tym do przekazywania określonych danych dotyczących właściwości osób podlegających obowiązkowi służby wojskowej, mających znaczenie dla spełniania tego obowiązku.

2. Prezes Rady Ministrów określa:

- 1) zakres, zasady i sposób prowadzenia ewidencji, o której mowa w ust. 1 pkt 1, oraz organy uprawnione do jej sprawdzania,
- 2) zasady współdziałania instytucji, przedsiębiorstw i organizacji, o których mowa w ust. 1, z wojskowymi komendami uzupełnień i organami przeprowadzającymi rejestrację oraz zakres danych podlegających przekazaniu i kategorie osób, których one dotyczą.

Art. 47. 1. Wojskowe komendy uzupełnień lub organy przeprowadzające rejestrację przedpoborowych są zawiadamiane:

- 1) przez sądy i jednostki organizacyjne Prokuratury — o zastosowaniu tymczasowego aresztowania wobec osób podlegających obowiązkowi służby wojskowej, a przez sądy — również w określonym zakresie o prawomocnym skazaniu tych osób,
- 2) przez zakłady karne i poprawcze, areszty śledcze oraz przez ośrodki przystosowania społecznego — o osadzeniu w zakładzie karnym lub areszcie śledczym osób podlegających obowiązkowi służby wojskowej lub o umieszczeniu takich osób w zakładzie poprawczym albo w ośrodku przystosowania społecznego oraz o zwolnieniu z tego zakładu, aresztu lub ośrodka,
- 3) przez kolegia do spraw wykroczeń — w określonym zakresie o prawomocnym ukaraniu przedpoborowych i poborowych.

2. Ministrowie Sprawiedliwości, Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych oraz Prokurator Generalny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej określają zakres zawiadomień, o których mowa w ust. 1, oraz sposób i terminy ich przesyłania.

Art. 48. 1. Osoby podlegające powszechnemu obowiązkowi obrony są obowiązane do osobistego zgłaszania się na wezwanie właściwych organów w sprawach dotyczących tego obowiązku w terminie i miejscu określonym w wezwaniu oraz do poddania się w razie potrzeby badaniom lekarskim lub przeglądowi lekarskiemu.

2. Pracownicy wezwani do osobistego zgłoszenia się w sprawach dotyczących powszechnego obowiązku obrony zachowują prawo do wynagrodzenia od zakładu pracy za czas pracy opuszczony z powodu wezwania.

3. Koszty przejazdu do miejsca stawienia się i powrotu do miejsca pobytu stałego (zamieszkania) lub pobytu czasowego ponad dwa miesiące osób wezwanych do osobistego zgłoszenia się ponoszą organy wzywające, jeżeli odległość przekracza dwadzieścia pięć kilometrów.

4. Jeżeli wezwanie do stawienia się następuje wskutek niespełnienia lub nienależytego spełnienia, z winy osoby wezwanej, obowiązków określonych w ustawie, koszty przejazdu ponosi osoba wezwana.

Art. 49. 1. Osoby podlegające obowiązkowi służby wojskowej są obowiązane do:

- 1) spełniania wojskowego obowiązku meldunkowego polegającego na zgłaszaniu terenowym organom administracji państwowej stopnia podstawowego lub właściwym organom wojskowym zmian miejsca pobytu, imienia, nazwiska, wykształcenia i zawodu,
- 2) uzyskiwania w określonych przypadkach zezwolenia właściwego organu wojskowego na pobyt czasowy za granicą.

2. Terenowe organy administracji państwowej stopnia podstawowego przyjmują zgłoszenia zameldowania:

- 1) od osób podlegających wojskowemu obowiązkowi meldunkowemu — po uprzednim spełnieniu obowiązku wymeldowania z miejsca pobytu stałego lub pobytu czasowego trwającego ponad dwa miesiące,
- 2) od osób podlegających obowiązkowi zgłoszenia się do poboru — od dnia rozpoczęcia poboru — ponadto po spełnieniu tego obowiązku.

3. Żołnierze zwolnieni z zasadniczej służby wojskowej przedterminowo, w trybie określonym w art. 94, są obowiązani do uzyskania zezwolenia dowódcy jednostki wojskowej na zmianę miejsca pobytu; obowiązek ten trwa do czasu przeniesienia do rezerwy.

4. Ministrowie Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych określają w drodze rozporządzenia zasady, zakres i tryb spełniania obowiązków, o których mowa w ust. 1—3, oraz organy właściwe w tych sprawach.

Art. 50. 1. Osobom objętym ewidencją prowadzoną przez wojskowe komendy uzupełnień (art. 45) wydaje się wojskowe dokumenty osobiste dla potrzeb powszechnego obowiązku obrony.

2. Minister Obrony Narodowej określa rodzaje i wzory wojskowych dokumentów osobistych, organy właściwe do ich wydawania oraz zasady dokonywania wpisów w tych dokumentach.

3. Wojskowych dokumentów osobistych nie wolno przenosić, przewozić ani przesyłać za granicę.

4. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych określa sposób doręczania wojskowych dokumentów osobistych, tryb postępowania w razie ich utraty, zniszczenia lub nieprzyjęcia oraz organ, któremu osoba wyjeżdżająca za granicę jest obowiązana złożyć wojskowy dokument osobisty na przechowanie.

DZIAŁ III

Przysposobienie wojskowe.

Art. 51. 1. Przysposobienie wojskowe ma na celu przygotowanie młodzieży męskiej do odbycia służby wojskowej poprzez szkolenie w zawodach i specjalnościach przydatnych w służbie wojskowej.

2. Przysposobienie wojskowe prowadzą stowarzyszenia wyższej użyteczności i inne organizacje społeczne, których statuty przewidują działalność w zakresie obronności lub uprawiania dziedzin sportu mających znaczenie obronne, określone przez Ministra Obrony Narodowej w porozumieniu z organami naczelnymi tych stowarzyszeń i organizacji.

Art. 52. 1. Obowiązkowi odbycia przysposobienia wojskowego podlegają przedpoborowi i poborowi, którzy:

- 1) zostali uznani za zdolnych do służby wojskowej,
- 2) odpowiadają warunkom psychofizycznym wymaganym w określonym zawodzie lub specjalności, stosownie do odrębnych przepisów,
- 3) nie przekroczyli dwudziestu trzech lat życia,
- 4) nie uczęszczają do szkół.

2. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, powstaje z dniem powołania przez wojskowego komendanta uzupełnień do odbycia tego przysposobienia.

3. Mężczyźni nie objęci obowiązkiem przysposobienia wojskowego mogą zgłaszać się ochotniczo do odbycia tego przysposobienia po ukończeniu siedemnastu lat życia.

Art. 53. 1. Mężczyźni przewidziani do odbycia przysposobienia wojskowego, którzy nie stawali jeszcze do poboru, są obowiązani stawić się do poboru na wezwanie imienne.

2. Wydanie orzeczenia o niezdolności do służby wojskowej przedpoborowego albo ochotnika młodszego wiekiem nie zwalnia ich od obowiązku stawienia się do poboru w terminach ustalonych zgodnie z art. 25 ust. 1 i 2.

Art. 54. 1. Przysposobienie wojskowe polega na odbywaniu zajęć szkoleniowych na kursach kierowców samochodowych, nurków i pletwonurków, skoczków spadochronowych, pilotów oraz kandydatów na podoficerów zasadniczej służby wojskowej, organizowanych w zasadzie w czasie wolnym od pracy, z tym że co najmniej dwa dni ustawowo wolne od pracy w miesiącu powinny być wolne od zajęć.

2. Minister Obrony Narodowej może w razie potrzeby zlecić szkolenie na kursach również w innych zawodach i specjalnościach przydatnych w służbie wojskowej.

3. W razie konieczności zajęcia szkoleniowe na kursach mogą być prowadzone również w godzinach pracy, nie częściej jednak niż trzy razy w tygodniu w wymiarze do trzech godzin dziennie.

4. Uczestnicy przysposobienia wojskowego mogą być kierowani na szkolenie na obozach na okres łączny do trzech miesięcy, jeżeli obozy takie są przewidziane w programach szkolenia.

5. Łączny czas trwania zajęć szkoleniowych na kursach oraz szkolenia na obozie nie może przekraczać sześciu miesięcy.

Art. 55. 1. Uczestnikom przysposobienia wojskowego będącym pracownikami przysługuje:

- 1) zwolnienie od pracy na czas niezbędny do odbycia zajęć szkoleniowych na kursach oraz szkolenia na obozie, z uwzględnieniem czasu koniecznego na dojazd;
- 2) wynagrodzenie za czas zwolnienia od pracy z powodu odbywania przysposobienia:

a) w pełnej wysokości — w razie odbywania zajęć szkoleniowych na kursach,

b) w wysokości 85% wynagrodzenia — w razie odbywania szkolenia na obozie.

2. Wynagrodzenie, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, oblicza się według zasad określonych dla ustalania wynagrodzenia za czas urlopu wypoczynkowego.

3. Zwolnienie od pracy z powodu odbywania przysposobienia wojskowego nie powoduje ograniczenia uprawnień wynikających ze stosunku pracy, z zastrzeżeniem przepisu ust. 1 pkt 2 lit. b).

4. Uczestnikom przysposobienia wojskowego zapewnia się:

1) pokrycie kosztów przejazdu do miejsca odbywania zajęć szkoleniowych na kursach oraz szkolenia na obozie i z powrotem,

2) bezpłatne wyżywienie i zakwaterowanie na obozie według norm ustalonych dla pracowników skierowanych na kursy szkolenia zawodowego.

5. Czas odbywania szkolenia na obozie w ramach przysposobienia wojskowego jest okresem zaliczalnym do okresu zatrudnienia w rozumieniu przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Art. 56. 1. Uczestnikom przysposobienia wojskowego w razie zachorowania podczas odbywania zajęć szkoleniowych na kursach lub szkolenia na obozie oraz w okresie niezdolności do pracy z powodu choroby przysługuje prawo do bezpłatnych świadczeń zakładów społecznych służby zdrowia, łącznie z protezowaniem, jak również zasiłki i inne świadczenia — na zasadach przewidzianych dla żołnierzy zwolnionych z czynnej służby wojskowej, o ile nie przysługują im te świadczenia z tytułu zatrudnienia.

2. Uczestnikowi przysposobienia wojskowego, który doznał uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku pozostającego w związku z odbywaniem przysposobienia wojskowego albo w drodze na zajęcia szkoleniowe na kursach lub szkolenie na obozie i z powrotem, a w razie jego śmierci członkom rodziny przysługują świadczenia na zasadach przewidzianych dla pracowników w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Prawo do świadczeń ustala i świadczenia wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych po stwierdzeniu okoliczności i przyczyn wypadku przez jednostkę organizacyjną prowadzącą kurs szkoleniowy.

3. W razie inwalidztwa lub śmierci uczestnika przysposobienia wojskowego, spowodowanych w czasie odbywania tego przysposobienia przyczynami innymi niż wypadek, o którym mowa w ust. 2, przysługują świadczenia przewidziane w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin na zasadach i w trybie określonym dla pracowników.

Art. 57. 1. Minister Obrony Narodowej określa:

- 1) czas trwania zajęć szkoleniowych na kursach i szkolenia na obozach,
- 2) założenia programowe zajęć szkoleniowych na kursach i szkolenia na obozach,

- 3) tryb powoływania do odbywania przysposobienia wojkowego oraz sposób odbywania i tryb zwalniania z tego przysposobienia,
- 4) w porozumieniu z Przewodniczącym Komisji Planowania przy Radzie Ministrów liczbę osób podlegających obowiązkowi odbycia przysposobienia wojkowego.

2. Minister Obrony Narodowej sprawuje nadzór nad przysposobieniem wojkowym.

Art. 58. 1. Koszty związane z prowadzeniem zajęć szkoleniowych na kursach oraz szkolenia na obozach w ramach przysposobienia wojkowego, w tym również koszty przejazdów uczestników przysposobienia oraz ich ubezpieczenia, podlegają zwrotowi na rzecz stowarzyszeń i organizacji, o których mowa w art. 51 ust. 2, w formie opłat za poszczególne rodzaje szkolenia.

2. Zwrotu kosztów dokonują:

- 1) za szkolenie kierowców samochodowych — terenowe organy administracji państwowej stopnia wojewódzkiego w porozumieniu z szefami wojewódzkich sztabów wojskowych,
- 2) za pozostałe rodzaje szkolenia — organy wojskowe określone przez Ministra Obrony Narodowej — ze środków przewidzianych na ten cel w budżecie centralnym.

3. Przewodniczący Państwowej Komisji Cen w porozumieniu z Ministrami Obrony Narodowej i Finansów określa na wniosek organów naczelnych stowarzyszeń i organizacji prowadzących przysposobienie wojskowe jednostkowe opłaty za poszczególne rodzaje szkolenia.

4. Minister Finansów w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej określa tryb rozliczeń kosztów szkolenia.

Art. 59. Przysposobieniem wojskowym może być objęta również młodzież szkolna na zasadach określonych przez Ministrów Obrony Narodowej oraz Oświaty i Wychowania. W tym przypadku przysposobienie wojskowe młodzieży szkolnej jest obowiązkowym przedmiotem nauki objętym programem nauczania.

DZIAŁ IV

Śłużba wojskowa.

Rozdział 1

Przepisy ogólne.

Art. 60. 1. Obowiązek służby wojskowej polega na:

- 1) odbywaniu zasadniczej służby wojskowej przez poborowych,
- 2) odbywaniu zajęć wojskowych oraz przeszkolenia wojskowego przez studentów i absolwentów szkół wyższych,
- 3) odbywaniu ćwiczeń wojskowych oraz okresowej służby wojskowej przez żołnierzy rezerwy,
- 4) pełnieniu czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny przez poborowych i żołnierzy rezerwy.

2. W ramach obowiązku służby wojskowej poborowi — zamiast zasadniczej służby wojskowej — mogą być przeznaczeni do odbycia:

- 1) zastępczej służby poborowych albo
- 2) zasadniczej służby lub szkolenia poborowych w obronie cywilnej.

3. Odbywanie służby określonej w ust. 2 ma na celu uczestnictwo poborowych w coraz pełniejszym urzeczywistnianiu ochrony zdrowia obywateli i rozwoju różnych form opieki społecznej, w racjonalnym kształtowaniu środowiska naturalnego oraz w realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej służących ochronie ludności, zasobów materialnych i dóbr kulturalnych narodu.

Art. 61. 1. Obowiązkowi służby wojskowej w zakresie określonym w niniejszej ustawie podlegają obywatele polscy:

- 1) mężczyźni począwszy od 1 stycznia roku kalendarzowego, w którym kończą osiemnaście lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą pięćdziesiąt, a posiadający stopień chorążego lub stopień oficerski — sześćdziesiąt lat życia,
- 2) kobiety posiadające kwalifikacje przydatne do tej służby począwszy od 1 stycznia roku kalendarzowego, w którym kończą osiemnaście lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą czterdzieści, a posiadające stopień chorążego lub stopień oficerski — pięćdziesiąt lat życia.

2. Obowiązkowi służby wojskowej nie podlegają jednak osoby wymienione w ust. 1, które zostały uznane ze względu na stan zdrowia za trwale niezdolne do tej służby.

3. Obowiązkowi odbywania (pełnienia) służby wojskowej określonej w art. 60 nie podlegają:

- 1) osoby uznane ze względu na stan zdrowia za czasowo niezdolne do służby wojskowej,
- 2) kobiety, które:
  - a) sprawują opiekę nad dziećmi do lat ośmiu,
  - b) sprawują opiekę nad dziećmi od lat ośmiu do szesnastu lub osobami wspólnie zamieszkającymi, zaliczonymi do I grupy inwalidów albo obłożnie chorymi, jeżeli opieki tej nie można powierzyć innym osobom.

4. Cudzoziemcy mogą pełnić służbę wojskową jedynie na podstawie dobrowolnego zgłoszenia.

5. Minister Obrony Narodowej określa warunki przyjmowania cudzoziemców do służby wojskowej, zasady pełnienia tej służby i zwalniania z niej oraz ich prawa i obowiązki.

Art. 62. Żołnierzami w czynnej służbie wojskowej są osoby, które:

- 1) odbywają:
  - a) zasadniczą służbę wojskową,
  - b) przeszkolenie wojskowe,
  - c) ćwiczenia wojskowe,
  - d) okresową służbę wojskową.
- 2) pełnią służbę wojskową w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

Art. 63. 1. Powołanie do czynnej służby wojskowej następuje za pomocą kart powołania, wezwań imiennych, kart mobilizacyjnych albo w drodze obwieszczeń lub w inny sposób określony przez Ministra Obrony Narodowej.

2. Powoływanie do czynnej służby wojskowej należy do wojskowej komendy uzupełnień.

3. Dniem powołania do czynnej służby wojskowej jest dzień, w którym karta powołania lub wezwanie imienne zostały doręczone, a jeżeli powołanie nastąpiło w inny sposób — dzień, w którym ogłoszono powołanie.

4. Kartę powołania lub wezwanie imienne doręcza się osobie powołanej w miejscu jej zamieszkania lub w zakła-

dzie pracy. W razie nieobecności osoby powołanej kartę powołania lub wezwanie imienne doręcza się dorosłemu domownikowi.

5. Karty powołania (wezwania imienne) w uzasadnionych przypadkach mogą być doręczane o każdej porze doby.

6. Minister Obrony Narodowej ustala wzory kart powołania, wezwań imiennych i kart mobilizacyjnych.

Art. 64. 1. Powołani do czynnej służby wojskowej są obowiązani stawić się do tej służby w określonym terminie i miejscu. Stają się oni żołnierzami w czynnej służbie wojskowej z chwilą stawienia się do tej służby w określonym miejscu.

2. W razie niestawienia się powołanego bez uzasadnionych powodów w określonym terminie zarządza się przymusowe doprowadzenie.

Art. 65. Ministrowie Spraw Wewnętrznych i Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska określają właściwość i tryb postępowania organów w sprawach doręczania kart powołania, wezwań imiennych i rozplakowania obwieszczeń lub powoływania w inny sposób do czynnej służby wojskowej.

Art. 66. Sposób odbywania czynnej służby wojskowej oraz obowiązki i uprawnienia żołnierzy określa ustawa oraz wydane przez Ministra Obrony Narodowej zarządzenia, rozkazy, regulaminy i inne przepisy wojskowe.

Art. 67. 1. Żołnierze obowiązani są zachować w tajemnicy wszystkie sprawy, o których powzięli wiadomość bezpośrednio lub w związku z odbywaniem służby wojskowej, jeżeli sprawy te uznano za tajne albo gdy utrzymania ich w tajemnicy wymagają względy służbowe.

2. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa zarówno w czasie pełnienia czynnej służby wojskowej, jak i po zwolnieniu z niej.

3. Od obowiązku zachowania tajemnicy w określonych przypadkach może zwolnić żołnierza przełożony o uprawnieniach co najmniej dowódcy okręgu wojskowego.

Art. 68. 1. Publikacja i inne rozpowszechnianie przez żołnierzy w czynnej służbie wojskowej rezultatów ich twórczości lub działalności naukowej, literackiej, artystycznej i publicystycznej nie wymaga zezwolenia organów wojskowych, jeżeli nie obejmuje zagadnień dotyczących Sił Zbrojnych lub obronności kraju.

2. Zasady i tryb udzielania zezwoleń na publikację albo na rozpowszechnianie rezultatów twórczości lub działalności żołnierza, obejmujących zagadnienia dotyczące Sił Zbrojnych lub obronności kraju, określa Minister Obrony Narodowej.

Art. 69. Żołnierze w czynnej służbie wojskowej mogą wstępować do organizacji i stowarzyszeń poza wojskiem lub brać czynny udział w pracach organizacji i stowarzyszeń, do których należeli przed powołaniem do służby wojskowej, tylko za zgodą przełożonego o uprawnieniach co najmniej dowódcy pułku.

Art. 70. Żołnierze w czynnej służbie wojskowej są obowiązani uzyskać zezwolenie Ministra Obrony Narodowej lub organu wojskowego przez niego upoważnionego na wyjazd i pobyt za granicą.

Art. 71. 1. Żołnierze w czynnej służbie wojskowej są obowiązani do noszenia umundurowania i oznak wojskowych.

2. Żołnierzom, którzy nie pełnią czynnej służby wojskowej, mogą być wydawane przedmioty umundurowania

i wykwapowania wojskowego do celów związanych z wykonywaniem powszechnego obowiązku obrony, Żołnierze ci są obowiązani stawić się w wydanym umundurowaniu i z ekwipunkiem w razie powołania do służby.

3. W innych przypadkach niż określone w ust. 1 i 2 żołnierze mogą nosić umundurowanie i oznaki wojskowe tylko w razie uzyskania zezwolenia w trybie i na zasadach określonych przez Ministra Obrony Narodowej.

4. Minister Obrony Narodowej określa:

- 1) wzory, zasady i sposób noszenia umundurowania oraz oznak i odznak wojskowych, jak również zasady i sposób noszenia uzbrojenia,
- 2) przypadki, w których żołnierze są zwolnieni od obowiązku noszenia umundurowania i odznak wojskowych,
- 3) zasady i sposób noszenia przez żołnierzy orderów, odznaczeń, medali i odznak innych niż wojskowe,
- 4) zasady wydawania przedmiotów umundurowania i wykwapowania wojskowego w przypadkach, o których mowa w ust. 2.

Art. 72. 1. Żołnierze w czynnej służbie wojskowej otrzymują:

- 1) bezpłatne wyżywienie lub równoważnik pieniężny,
- 2) umundurowanie i wykwapowanie w naturze lub równoważnik pieniężny

— w przypadkach oraz na zasadach i według norm określonych przez Ministra Obrony Narodowej.

2. Uprawnienia żołnierzy do zakwaterowania, uposażenia i zaopatrzenia inwalidzkiego normują odrębne przepisy.

Art. 73. Żołnierzom w czynnej służbie wojskowej przysługują:

- 1) bezpłatna pomoc lecznicza — w zakresie i na warunkach określonych w drodze rozporządzenia przez Ministrów Obrony Narodowej oraz Zdrowia i Opieki Społecznej,
- 2) prawo do ulg przy przejazdach państwowymi środkami komunikacyjnymi — w zakresie i na warunkach określonych w drodze rozporządzenia przez Ministrów Komunikacji oraz Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej.

Art. 74. Żołnierzom w czynnej służbie wojskowej mogą być udzielane urlopy w wymiarze i na zasadach określonych przez Ministra Obrony Narodowej.

Art. 75. 1. Zwolnienie z czynnej służby wojskowej następuje po upływie czasu trwania służby ustalonego w ustawie lub powołaniu, a przed upływem tego czasu — w przypadkach określonych w ustawie lub przepisach wydanych na jej podstawie.

2. Zwolnienie przeprowadzają dowódcy jednostek wojskowych lub inne organy wojskowe.

3. Żołnierza uważa się za zwolnionego z czynnej służby wojskowej z chwilą jego odejścia z miejsca pełnienia służby, po zwolnieniu z niej stosownie do ust. 2.

Art. 76. 1. Koszty przejazdu osób powołanych do czynnej służby wojskowej oraz przejazdu osób zwolnionych z tej służby do miejsca pobytu stałego (zamieszkania) lub pobytu czasowego ponoszą organy wojskowe.

2. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny przejazdu na podstawie kart mobilizacyjnych i kart powołania są bezpłatne.

Art. 77. Minister Obrony Narodowej wydaje szczególne przepisy w sprawie powoływania do czynnej służby wojskowej i zwalniania z tej służby.

Rozdział 2

Stopnie wojskowe.

Art. 78. 1. Ze względu na posiadany stopień wojskowy żołnierze są szeregowymi, podoficerami, chorążymi lub oficerami.

2. Stopniami wojskowymi są następujące stopnie:

w wojskach lądowych i lotnictwie	w marynarce wojennej
szeregowi	
szeregowy starszy szeregowy	marynarz starszy marynarz
podoficerowie	
młodszy	
kapral starszy kapral	mat starszy mat
starsi	
plutonowy sierżant starszy sierżant sierżant sztabowy starszy sierżant sztabowy	bosmanmat bosman starszy bosman bosman sztabowy starszy bosman sztabowy
chorążowie	
młodszy	
młodszy chorąży chorąży	młodszy chorąży marynarki chorąży marynarki
starsi	
starszy chorąży chorąży sztabowy starszy chorąży sztabowy	starszy chorąży marynarki chorąży sztabowy marynarki starszy chorąży sztabowy marynarki
oficerowie	
młodszy	
podporucznik porucznik kapitan	podporucznik marynarki porucznik marynarki kapitan marynarki
starsi	
major podpułkownik pułkownik	komandor podporucznik komandor porucznik komandor
generałowie i admirałowie	
generał brygady generał dywizji generał broni generał armii	kontradmirał wiceadmirał admirał

3. Najwyższym stopniem wojskowym jest stopień Marszałka Polski.

4. Minister Obrony Narodowej może ustalać również inne nazwy stopni wojskowych w poszczególnych rodzajach wojsk lub służb równoznaczne ze stopniami wymienionymi w ust. 2 oraz ustanawiać w drodze rozporządzenia nowe stopnie wojskowe.

Art. 79. 1. Stopnie wojskowe są dożywotnie.

2. Stopień wojskowy jest tytułem żołnierza.

3. Minister Obrony Narodowej może wprowadzać również inne tytuły wojskowe oraz określać zasady używania stopni i innych tytułów wojskowych.

Art. 80. 1. Stopień szeregowego otrzymują bez szczególnego nadania osoby:

- 1) powołane po raz pierwszy do czynnej służby wojskowej — z dniem stawienia się do tej służby,
- 2) przeznaczone do zajęć wojskowych studentów — z dniem zaliczenia do stanu osobowego studium wojskowego,
- 3) przeniesione do rezerwy bez odbycia służby wojskowej — z dniem przeniesienia do rezerwy.

2. Nadanie wyższego stopnia wojskowego następuje w drodze mianowania. Zasady, warunki i tryb mianowania na stopnie wojskowe określa Minister Obrony Narodowej.

3. Na stopnie wojskowe szeregowych, podoficerów i chorążych mianuje Minister Obrony Narodowej lub organy wojskowe przez niego upoważnione.

4. Na pierwszy stopień oficerski (podporucznika) oraz na stopnie oficerskie generałów i admirałów mianuje Rada Państwa na wniosek Ministra Obrony Narodowej.

5. Na pozostałe stopnie oficerskie mianuje Minister Obrony Narodowej.

6. Na stopień Marszałka Polski mianuje oficera Rada Państwa za wyjątkowe zasługi dla Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Jej Sił Zbrojnych.

7. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny na wszystkie stopnie oficerskie do stopnia pułkownika (komandora) włącznie mianuje Minister Obrony Narodowej lub organy wojskowe przez niego upoważnione.

Art. 81. 1. Za dokonanie czynu świadczącego o szczególnym męstwie lub za wyjątkowe zasługi można mianować żołnierza na wyższy stopień wojskowy niezależnie od istnienia warunków wymaganych do mianowania.

2. Przepis ust. 1 stosuje się również do żołnierzy, którzy zmarli lub utracili zdolność do służby wojskowej wśród okoliczności świadczących o szczególnym męstwie lub o wyjątkowych zasługach.

Art. 82. 1. Żołnierz traci stopień wojskowy w razie:

- 1) utraty obywatelstwa polskiego,
- 2) skazania prawomocnym wyrokiem sądu na karę dodatkową pozbawienia praw publicznych lub degradację,
- 3) wymierzenia kary dyscyplinarnej pozbawienia stopnia wojskowego,
- 4) podjęcia przez Radę Państwa decyzji o pozbawieniu stopnia oficerskiego wyższego niż stopień pułkownika (komandora).

2. Żołnierzowi zostaje obniżony stopień wojskowy w razie:

- 1) skazania prawomocnym wyrokiem sądu na karę obniżenia stopnia wojskowego,
- 2) wymierzenia kary dyscyplinarnej obniżenia stopnia wojskowego.

3. W przypadkach określonych w ust. 1 pkt 2—4 żołnierz zachowuje stopień szeregowego.

4. Obniżenie stopnia wojskowego obejmuje utratę posiadanego stopnia i powrót do stopnia bezpośrednio niższego w obrębie korpusu oficerów, chorążych albo podoficerów.

Art. 83. 1. Żołnierz nie będący w czynnej służbie wojskowej może być pozbawiony stopnia oficerskiego, chorążego lub podoficerskiego w razie popełnienia czynu świadczącego o utracie wymaganych wartości politycznych lub moralnych.

2. Żołnierzowi, o którym mowa w ust. 1, może być również obniżony stopień wojskowy w razie rażącego naruszenia zasad współżycia społecznego lub zachowania uwłaczającego godności stopnia wojskowego, jeżeli uzasadniają to charakter i okoliczności czynu.

3. O pozbawieniu lub obniżeniu stopnia wojskowego orzeka organ właściwy do mianowania na ten stopień; o pozbawieniu stopnia podporucznika orzeka Minister Obrony Narodowej. Przepis art. 82 ust. 4 stosuje się odpowiednio.

4. Minister Obrony Narodowej określa tryb pozbawiania i obniżania stopni wojskowych w przypadkach, o których mowa w ust. 1 i 2.

Art. 84. 1. Żołnierz odzyskuje stopień wojskowy w razie uchylenia:

- 1) wyroku skazującego na karę dodatkową pozbawienia praw publicznych lub degradację,
- 2) orzeczenia sądu honorowego, na podstawie którego nastąpiło pozbawienie lub obniżenie stopnia wojskowego,
- 3) kary dyscyplinarnej pozbawienia lub obniżenia stopnia wojskowego,
- 4) decyzji o pozbawieniu lub obniżeniu stopnia wojskowego wydanej w trybie art. 82 i 83.

2. W razie ponownego uzyskania obywatelstwa polskiego osoba pozbawiona stopnia wojskowego odzyskuje stopień szeregowego, chyba że organ uprawniony do mianowania uzna za wskazane przywrócić jej utracony wyższy stopień wojskowy.

Art. 85. 1. Za szczególne osiągnięcia w pracy lub za usługi dla Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej można żołnierzowi przywrócić stopień wojskowy.

2. Przywrócenie stopnia wojskowego w razie jego utraty wskutek skazania na karę dodatkową pozbawienia praw publicznych nie może nastąpić przed upływem czasu, na który wymierzono tę karę.

3. O przywróceniu stopnia wojskowego orzeka organ właściwy do mianowania na ten stopień. O przywróceniu stopnia podporucznika orzeka Minister Obrony Narodowej.

Rozdział 3

Zasadnicza służba wojskowa.

Art. 86. 1. Czas trwania zasadniczej służby wojskowej wynosi dwadzieścia cztery miesiące.

2. Czas trwania zasadniczej służby wojskowej w jednostkach pływających, raketowych i radiotechnicznych wynosi trzydzieści sześć miesięcy.

3. Służbę określoną w ust. 1 i 2 odbywa się w jednym nieprzerwanym okresie.

4. Zasadnicza służba wojskowa może być odbywana także w kilku okresach w ciągu trzech lat. W tym przypadku czas trwania tej służby nie może przekraczać łącznie osiemnastu miesięcy. Podział służby na okresy ustala Minister Obrony Narodowej.

5. Minister Obrony Narodowej może stosownie do potrzeb Sił Zbrojnych ograniczać czas trwania zasadniczej służby wojskowej.

6. W przypadkach gdy wymaga tego konieczność zapewnienia obrony Państwa, Rada Ministrów może przedłużać czas trwania zasadniczej służby wojskowej o okres nie przekraczający dwunastu miesięcy.

Art. 87. 1. Do odbycia zasadniczej służby wojskowej powołuje się poborowych przeznaczonych stosownie do art. 41 do tej służby oraz poborowych, którzy zgłosili się ochotniczo do jej odbycia.

2. Do odbycia zasadniczej służby wojskowej określonej w art. 86 ust. 1 i 2 powołuje się również mężczyźni uznanych za zdolnych do służby wojskowej, którzy ukończyli siedemnaście lat życia i zgłosili się ochotniczo do tej służby.

3. Do odbycia zasadniczej służby wojskowej mogą być powołane kobiety, które posiadają kwalifikacje zawodowe przydatne do służby wojskowej i zostały uznane za zdolne do tej służby. Powołanie może nastąpić na podstawie ochotniczego zgłoszenia, nie później niż do końca roku, w którym kobiety kończą dwadzieścia dwa lata życia.

Art. 88. 1. Poborowi oraz ochotnicy określeni w art. 87 ust. 2 mogą zgłaszać się dobrowolnie do długoterminowej zasadniczej służby wojskowej na czas ustalony przez Ministra Obrony Narodowej.

2. Długoterminowa zasadnicza służba wojskowa może być połączona z nauką zawodu w zakresie zasadniczej szkoły zawodowej według programu ustalonego przez Ministra Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Oświaty i Wychowania.

3. Żołnierze przyjęci do długoterminowej zasadniczej służby wojskowej są obowiązani do pełnienia tej służby przez ustalony czas jej trwania.

Art. 89. 1. Ochotników określonych w art. 87 ust. 2 i 3 oraz art. 88 ust. 1 kieruje się do rejonowej komisji poborowej w celu ustalenia zdolności do służby wojskowej.

2. Wydanie przez rejonową komisję poborową orzeczenia o niezdolności ochotnika do służby wojskowej nie zwalnia go od obowiązku stawienia się do poboru w określonym terminie i miejscu (art. 25).

Art. 90. Żołnierze przeniesieni w czasie odbywania zasadniczej służby wojskowej do jednostki wojskowej, w której służba ta trwa dłużej lub krócej od okresu, na jaki ich powołano, są obowiązani do odbywania służby przez czas ustalony dla żołnierzy tej jednostki.

Art. 91. 1. Żołnierze odbywający zasadniczą służbę wojskową mogą pełnić ją nadterminowo przez okres od jednego do czterech lat na podstawie dobrowolnego zgłoszenia.

2. Żołnierze pozostawieni w zasadniczej służbie wojskowej, stosownie do ust. 1, są obowiązani do nadterminowego pełnienia jej przez okres, na jaki się zgłosili.

3. Minister Obrony Narodowej określa szczególne uprawnienia w zakresie zakwaterowania, urlopów i innych świadczeń przysługujących żołnierzom, których zgłoszenie do nadterminowego pełnienia zasadniczej służby wojskowej zostało przyjęte.

Art. 92. 1. Żołnierza, który odbył zasadniczą służbę wojskową, przenosi się do rezerwy.

2. Przed odbyciem zasadniczej służby wojskowej żołnierza zwalnia się z tej służby w razie:

- 1) odbywania służby w kilku okresach,
- 2) uznania, go ze względu na stan zdrowia za trwale lub czasowo niezdolnego do służby wojskowej,

3) konieczności sprawowania przez niego bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny określonym w art. 33 ust. 1,

4) konieczności prowadzenia przez niego gospodarstwa rolnego,

5) zarządzenia w stosunku do niego wykonania kary pozbawienia wolności, w tym również kary zastępczej, chyba że na wniosek właściwego dowódcy nastąpi odroczenie wykonania kary do czasu odbycia przez żołnierza służby.

3. Żołnierz może być zwolniony z zasadniczej służby wojskowej przed jej odbyciem w razie uznania go za jedynego żywiciela rodziny.

4. Decyzję w sprawie zwolnienia żołnierza z zasadniczej służby wojskowej w przypadku określonym w ust. 3 podejmuje właściwy organ wojskowy. W razie podjęcia decyzji odmownej w sprawie zwolnienia ze służby wojskowej żołnierza uznanego za jedynego żywiciela rodziny — członkom jego rodziny przyznaje się zasiłki miesięczne.

5. Po ustaniu przyczyn zwolnienia z zasadniczej służby wojskowej, określonych w ust. 2 i 3, żołnierza powołuje się do odbycia pozostałego okresu tej służby, jeżeli nie zachodzą okoliczności uzasadniające udzielenie odroczenia z innego tytułu, albo przenosi się go do rezerwy.

6. Żołnierz odbywający zasadniczą służbę wojskową nadterminowo może być z niej zwolniony również przed upływem okresu, na który zgłosił się do tej służby, w szczególnych przypadkach określonych przez Ministra Obrony Narodowej.

Art. 93. 1. O konieczności sprawowania przez żołnierza bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny, prowadzenia gospodarstwa rolnego oraz o uznaniu żołnierza za jedynego żywiciela rodziny orzeka naczelnik gminy w formie decyzji.

2. Od decyzji naczelnika gminy przysługuje żołnierzowi lub członkom jego rodziny odwołanie, a szefowi wojewódzkiego sztabu wojskowego sprzeciw — w terminie czternastu dni do wojewody.

3. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia warunki oraz zasady i tryb orzekania w sprawach, o których mowa w ust. 1.

Art. 94. 1. Żołnierze mogą być zwolnieni z zasadniczej służby wojskowej przedterminowo z pozostawieniem w dyspozycji dowódcy jednostki wojskowej w przypadkach i na warunkach określonych przez Ministra Obrony Narodowej.

2. Przeniesienie do rezerwy żołnierzy zwolnionych z zasadniczej służby wojskowej przedterminowo następuje z upływem ustawowego czasu trwania tej służby, liczonego od dnia rozpoczęcia jej odbywania.

3. Przed przeniesieniem do rezerwy żołnierze zwolnieni z zasadniczej służby wojskowej przedterminowo mogą być w każdym czasie wezwani do dalszego jej odbywania.

Rozdział 4

Służba wojskowa studentów i absolwentów szkół wyższych.

Art. 95. 1. Służba wojskowa studentów i absolwentów szkół wyższych polega na:

1) odbywaniu zajęć wojskowych w czasie trwania studiów,

2) odbyciu przeszkolenia wojskowego w czasie wolnym od zajęć w szkole wyższej lub po ukończeniu ostatniego roku nauki albo po ukończeniu studiów.

2. Obowiązkowi odbycia przeszkolenia wojskowego podlegają również absolwenci szkół wyższych, którzy:

1) ze względu na stan zdrowia lub z innych przyczyn nie odbywali zajęć wojskowych,

2) ukończyli studia za granicą, jeżeli są zdolni do służby wojskowej.

3. Obowiązek uczestniczenia w zajęciach wojskowych i odbycia przeszkolenia wojskowego może być nałożony przez Ministra Obrony Narodowej również na studentki i absolwentki szkół wyższych.

4. Studenci będący żołnierzami rezerwy mogą być poddani obowiązkowi odbywania zajęć wojskowych i przeszkolenia wojskowego na własną prośbę.

Art. 96. 1. Zajęcia wojskowe, o których mowa w art. 95 ust. 1 pkt 1, prowadzi się w studium wojskowym szkoły wyższej. Zajęcia te są obowiązkowym przedmiotem nauki objętym planem studiów.

2. W czasie odbywania zajęć wojskowych studenci podlegają dyscyplinie wojskowej i są obowiązani do przestrzegania zasad żołnierskiego zachowania, określonych w regulaminach wojskowych.

3. Minister Obrony Narodowej ustala programy zajęć wojskowych i sprawuje nadzór nad realizacją tych programów w szkołach wyższych.

4. Minister Obrony Narodowej może wprowadzić obowiązek noszenia umundurowania i oznak wojskowych w czasie odbywania zajęć wojskowych. Przepisy art. 71 ust. 4 pkt 1—3 stosuje się odpowiednio.

Art. 97. 1. Przeszkolenie wojskowe, o którym mowa w art. 95 ust. 1 pkt 2, polega na odbyciu szkolenia i praktyki w jednostkach wojskowych.

2. Przeszkolenie wojskowe odbywa się:

1) krótkotrwałe — przez czas do trzech miesięcy,

2) długotrwałe — przez czas do dwunastu miesięcy.

3. Studentów i absolwentów szkół wyższych powołuje się do odbycia długotrwałego przeszkolenia wojskowego nie później niż w ciągu osiemnastu miesięcy od ukończenia ostatniego roku nauki lub studiów. Studentów i absolwentów odpowiadających warunkom określonym w art. 33 ust. 1 i ust. 2 pkt 4 nie powołuje się na przeszkolenie. Przepisy art. 32 ust. 1 pkt 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

4. Jeżeli powołanie w terminie określonym w ust. 3 nie mogło nastąpić z przyczyn niezależnych od organów wojskowych, można powołać studenta lub absolwenta do odbycia przeszkolenia wojskowego najpóźniej do końca roku kalendarzowego, w którym kończy on dwadzieścia osiem lat życia.

Art. 98. 1. Żołnierzy, którzy odbyli przeszkolenie wojskowe, przenosi się do rezerwy.

2. Przed upływem czasu trwania przeszkolenia wojskowego żołnierza zwalnia się z tego przeszkolenia w przypadkach i na zasadach określonych w art. 92 ust. 2 pkt 2—5. Przepisy art. 92 ust. 5, art. 93 i art. 97 ust. 4 stosuje się odpowiednio.

3. W czasie odbywania przeszkolenia wojskowego żołnierze mogą być zwolnieni z tego przeszkolenia przedterminowo z pozostawieniem w dyspozycji organów wojskowych — w przypadkach i na warunkach określonych przez Ministra Obrony Narodowej. Przepisy art. 94 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

Art. 99. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z ministrami sprawującymi nadzór nad szkołami wyższymi określa:

- 1) szkoły wyższe lub ich jednostki organizacyjne, w których:
  - a) prowadzi się zajęcia wojskowe,
  - b) studenci nie podlegają obowiązkowi odbycia przeszkolenia wojskowego,
- 2) zasady przeznaczania do odbywania zajęć wojskowych i sposób ich odbywania oraz organizację studium wojskowego,
- 3) rodzaje i czas trwania przeszkolenia wojskowego, zasady przeznaczania do odbycia tego przeszkolenia i jego odbywania,
- 4) normy umundurowania wojskowego studentów obowiązanych do noszenia umundurowania i oznak.

Art. 100. 1. Koszty związane z utworzeniem i działalnością studium wojskowego pokrywa się z tej części budżetu centralnego, z której są pokrywane wydatki szkoły wyższej.

2. Koszty związane z odbywaniem przez studentów i absolwentów szkół wyższych przeszkolenia wojskowego pokrywa się z budżetu centralnego w części dotyczącej Ministerstwa Obrony Narodowej.

3. Minister Obrony Narodowej może zarządzić nieodpłatne przydzielenie sprzętu i uzbrojenia wojskowego szkole wyższej na potrzeby studium wojskowego, które są niezbędne do prowadzenia zajęć wojskowych.

Art. 101. 1. W sytuacji uzasadnionej względami obronnymi Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia wprowadzić obowiązek odbycia zasadniczej służby wojskowej przed rozpoczęciem studiów przez mężczyzn przyjętych na studia w określonych szkołach wyższych lub ich jednostkach organizacyjnych, ustalając czas trwania tej służby.

2. Mężczyźni, o których mowa w ust. 1, po zwolnieniu z zasadniczej służby wojskowej rozpoczynają studia w szkołach wyższych bez ponownego zdawania egzaminów wstępnych oraz nie podlegają obowiązkowi odbywania zajęć wojskowych i przeszkolenia wojskowego.

3. Przepis art. 95 ust. 4 stosuje się odpowiednio.

Rozdział 5

Służba wojskowa żołnierzy rezerwy.

Art. 102. Żołnierzami rezerwy są osoby przeniesione do rezerwy na podstawie przepisów niniejszej ustawy lub na podstawie przepisów szczególnych.

Art. 103. 1. Obowiązek służby wojskowej żołnierzy rezerwy polega na odbywaniu ćwiczeń wojskowych.

2. W ramach ćwiczeń wojskowych żołnierze rezerwy mogą być powoływani do pełnienia funkcji dowódczych lub instruktorskich związanych z prowadzeniem przysposobienia wojskowego, szkoleniem obronnym poborowych odbywających zastępczą służbę albo odbywaniem zasadniczej służby lub szkoleniem poborowych w obronie cywilnej.

3. Niezależnie od ćwiczeń wojskowych można powołać podoficerów chorążych i oficerów rezerwy, w przypadkach uzasadnionych potrzebami obrony Państwa lub potrzebami Sił Zbrojnych, do okresowej służby wojskowej.

Art. 104. 1. Żołnierze rezerwy mogą być zobowiązani do doskonalenia kwalifikacji wojskowych w drodze zorganizowanego samokształcenia prowadzonego w zakładach pracy, w miejscu zamieszkania albo w organizacjach społecznych, których statuty przewidują działalność w zakresie obronności lub uprawiania dziedzin sportu mających znaczenie obronne.

2. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia zasady wykonywania obowiązku, o którym mowa w ust. 1.

Art. 105. 1. Łączny czas trwania ćwiczeń wojskowych przez cały okres pozostawania żołnierza w rezerwie nie może przekraczać:

- 1) dla szeregowych i podoficerów, którzy odbyli zasadniczą służbę wojskową — dwunastu miesięcy,
- 2) dla szeregowych i podoficerów, którzy nie odbyli zasadniczej służby wojskowej — osiemnastu miesięcy,
- 3) dla chorążych i oficerów — dwudziestu czterech miesięcy.

2. Ćwiczeń wojskowych odbytych w stopniu szeregowego lub w stopniu podoficerskim nie zalicza się do łącznego czasu ćwiczeń wojskowych ustalonego dla chorążych i oficerów.

Art. 106. 1. Czas trwania ćwiczeń wojskowych nie może przekraczać dziewięćdziesięciu dni łącznie w ciągu roku.

2. W przypadkach uzasadnionych potrzebami obrony Państwa Rada Ministrów może zwiększyć czas trwania ćwiczeń wojskowych w ciągu roku o okres nie przekraczający dalszych dziewięćdziesięciu dni.

Art. 107. Do czasu trwania ćwiczeń wojskowych, o których mowa w art. 105 i 106, nie wlicza się okresów udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych.

Art. 108. Minister Obrony Narodowej określa w zależności od potrzeb obrony sposób i formę odbywania ćwiczeń wojskowych oraz ich ilość i czas trwania dla poszczególnych grup żołnierzy rezerwy, stosownie do ich wieku oraz stopnia i rodzaju wyszkolenia wojskowego.

Art. 109. 1. Do okresowej służby wojskowej powołuje się podoficerów, chorążych i oficerów rezerwy w ilościach określonych corocznie przez Radę Ministrów.

2. Łączny czas trwania okresowej służby wojskowej nie może przekraczać dwudziestu czterech miesięcy przez okres pozostawania żołnierza w rezerwie.

3. Żołnierze służby okresowej mogą być ze względu na potrzeby obronności wyznaczani do wykonywania określonych zadań poza wojskiem.

4. Jeżeli żołnierz podlegający zwolnieniu z okresowej służby wojskowej w związku z upływem czasu trwania tej służby lub orzeczeniem niezdolności do służby wojskowej jest niezdolny do pracy z powodu choroby stwierdzonej orzeczeniem lekarskim, czas trwania okresowej służby wojskowej przedłuża się na jego prośbę na okres choroby, nie przekraczający sześciu miesięcy.

Rozdział 6

Służba wojskowa w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

Art. 110. 1. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny poborowi uznani za zdolnych do służby wojskowej oraz żołnierze rezerwy niezależnie od ich przeznaczenia mogą być w każdym czasie powołani do czynnej służby wojskowej.

2. Do czynnej służby wojskowej mogą być powołane również inne osoby, które zgłosiły się do pełnienia tej służby w drodze zaciągu ochotniczego.

3. Minister Obrony Narodowej określa zasady przeprowadzania zaciągu ochotniczego.

Art. 111. Żołnierze odbywający czynną służbę wojskową (art. 62 pkt 1) oraz żołnierze powołani do tej służby stosownie do art. 110 pozostają w czynnej służbie wojskowej do czasu zwolnienia.

Art. 112. 1. Żołnierze powołani do czynnej służby wojskowej mogą być przeznaczeni do pełnienia tej służby w obronie cywilnej lub w dziedzinach zmilitaryzowanych.

2. Minister Obrony Narodowej określa zasady i tryb przeznaczania żołnierzy do służby w obronie cywilnej i w dziedzinach zmilitaryzowanych oraz zasady pełnienia tej służby.

Art. 113. 1. Przeprowadzenie poboru zarządza Minister Obrony Narodowej.

2. Minister Obrony Narodowej może zarządzić objęcie obowiązkiem stawienia się do poboru:

- 1) mężczyzn, którzy w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście lat życia,
- 2) kobiet posiadających kwalifikacje przydatne do służby wojskowej, które w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście, a nie przekroczyły czterdziestu lat życia i nie są żołnierzami rezerwy,
- 3) osób uznanych za czasowo niezdolne do służby wojskowej.

3. Osoby wymienione w ust. 2 są poborowymi w rozumieniu art. 110 ust. 1.

Art. 114. 1. Do przeprowadzania poboru są właściwe wojewódzkie sztaby wojskowe.

2. Szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych powołują rejonowe i wojewódzkie komisje poborowe w składzie określonym przez Ministra Obrony Narodowej.

3. Orzeczenia rejonowych komisji poborowych są ostateczne.

4. Orzeczenie rejonowej komisji poborowej może być zmienione lub uchylone przez wojewódzką komisję poborową tylko w trybie nadzoru, jeżeli zostało wydane z naruszeniem przepisów prawa lub jest oczywiście błędne.

Art. 115. Odroczenia służby wojskowej udziela się tylko ze względu na stan zdrowia, na czas ustalony przez rejonową komisję poborową, nie dłuższy jednak niż sześć miesięcy. Po upływie tego okresu poborowy korzystający z odroczenia obowiązany jest stawić się ponownie przed właściwą komisją poborową.

Art. 116. 1. Minister Obrony Narodowej może zwolnić od obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej osoby, które ze względu na posiadane kwalifikacje naukowe, zawodowe lub specjalne są niezbędne z punktu widzenia potrzeb Państwa na zajmowanych stanowiskach pracy.

2. Zasady i tryb zwalniania od obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej (reklamowania) określa Komitet Obrony Kraju.

Art. 117. 1. Zwolnienie z czynnej służby wojskowej następuje:

- 1) w razie uznania żołnierza przez wojskową komisję lekarską za trwale niezdolnego do służby wojskowej,
- 2) w razie demobilizacji poszczególnych roczników lub grup żołnierzy określonych przez Ministra Obrony Narodowej.

2. Zwolnienie z czynnej służby wojskowej może nastąpić:

- 1) w razie uznania żołnierza przez wojskową komisję lekarską za czasowo niezdolnego do służby wojskowej,
- 2) w przypadku reklamowania.

3. Żołnierze zwolnieni z czynnej służby wojskowej obowiązani są zgłosić się osobiście w ciągu siedmiu dni od dnia zwolnienia ze służby do właściwej ze względu na miejsce pobytu stałego (zamieszkania) wojskowej komendy uzupełnień w celu dokonania odpowiednich zmian w ewidencji wojskowej.

Rozdział 7

Szczególne uprawnienia żołnierzy i ich rodzin.

Art. 118. 1. W okresie między powołaniem pracownika do czynnej służby wojskowej a jej odbyciem stosunek pracy nie może być przez zakład pracy wypowiedziany ani rozwiązany.

2. Jeżeli okres dokonanego przez zakład pracy lub przez pracownika wypowiedzenia stosunku pracy upływa po powołaniu pracownika do czynnej służby wojskowej, wypowiedzenie staje się bezskuteczne. W tym przypadku rozwiązanie stosunku pracy może nastąpić tylko na żądanie pracownika.

3. Przepisy ust. 1 i 2 stosuje się również do umów o pracę zawartych na okres próbny i na okres wstępny. W razie upływu okresu próbnego lub okresu wstępnego po powołaniu pracownika do czynnej służby wojskowej umowę o pracę uważa się za zawartą na czas nie określony.

4. Przepisy ust. 1—3 nie dotyczą pracowników powołanych do czynnej służby wojskowej, która ma być odbywana w formie jednodniowych ćwiczeń.

5. Umowa o pracę zawarta na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy ulega jednakże rozwiązaniu z upływem terminu określonego w umowie.

6. Przepisów ust. 1—5 nie stosuje się, jeżeli zakład pracy może rozwiązać umowę o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika lub w razie likwidacji zakładu pracy. W tych przypadkach rozwiązanie stosunku pracy następuje na zasadach ogólnych.

Art. 119. 1. Pracownikowi powołanemu do czynnej służby wojskowej przysługuje zwolnienie od pracy dla załatwienia spraw osobistych, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia:

- 1) na dwa dni, jeżeli został powołany do zasadniczej lub okresowej służby wojskowej,
- 2) na jeden dzień, jeżeli został powołany do odbywania ćwiczeń wojskowych przez okres powyżej trzydziestu dni,

w czasie bezpośrednio poprzedzającym stawienie się do służby; na wniosek pracownika zwolnienie może być udzielone przed tym terminem w innym dogodnym dla niego czasie.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się, jeżeli powołanie przewiduje natychmiastowy termin stawienia się do służby.

3. Pracownikowi, który odbył ćwiczenia wojskowe przez okres powyżej trzydziestu dni, przysługuje zwolnienie od pracy na jeden dzień po odbyciu tych ćwiczeń, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia.

Art. 120. 1. Pracownikowi, który w ciągu trzydziestu dni od zwolnienia z zasadniczej lub okresowej służby woj-

skowej podjął pracę, czas odbywania służby wojskowej wlicza się do okresu zatrudnienia w zakładzie pracy, w którym podjął pracę; w zakresie wszelkich uprawnień wynikających z Kodeksu pracy oraz przepisów szczególnych.

2. Przepis ust. 1 stosuje się również w razie podjęcia pracy na podstawie skierowania terenowego organu administracji państwowej stopnia podstawowego, jeżeli wniosek o skierowanie do pracy został złożony temu organowi w ciągu trzydziestu dni od zwolnienia z zasadniczej lub okresowej służby wojskowej.

3. Pracownikowi, który podjął pracę lub złożył wniosek o skierowanie do pracy po upływie trzydziestu dni od zwolnienia ze służby wojskowej, czas odbywania służby wlicza się do okresu zatrudnienia tylko w zakresie wymiaru urlopu wypoczynkowego i wysokości odprawy pomiarnej oraz uprawnień emerytalno-rentowych.

4. Terminy przewidziane w ust. 1 i 2 uważa się za zachowane, jeżeli pracownik nie mógł podjąć pracy lub wystąpić z wnioskiem o skierowanie do pracy z przyczyn usprawiedliwiających nieobecność w pracy.

5. Przepisy ust. 1—4 stosuje się, jeżeli przepisy szczególne nie przewidują korzystniejszych uprawnień.

Art. 121. 1. Zakład pracy, który zatrudniał pracownika w dniu powołania do zasadniczej lub okresowej służby wojskowej, jest obowiązany zatrudnić go na poprzednio zajmowanym stanowisku lub na stanowisku równorzędnym pod względem rodzaju pracy oraz zaszeregowania osobistego, jeżeli w ciągu trzydziestu dni od dnia zwolnienia ze służby pracownik zgłosił się do tego zakładu w celu podjęcia pracy. Niezachowanie tego terminu powoduje wygaśnięcie stosunku pracy, chyba że nastąpiło z przyczyn usprawiedliwiających nieobecność w pracy.

2. Jeżeli pracownik uzyskał podczas służby wojskowej inne lub wyższe, niż posiadane uprzednio kwalifikacje zawodowe, zakład pracy lub organ nadrzędny nad tym zakładem jest obowiązany na wniosek pracownika zatrudnić go w miarę możliwości na stanowisku, które odpowiada nabytym w wojsku kwalifikacjom.

Art. 122. Pracownik, który podjął pracę po przedterminowym zwolnieniu z zasadniczej służby wojskowej z pozostawieniem w dyspozycji dowódcy jednostki wojskowej — w razie wezwania do dalszego odbywania tej służby — jest obowiązany stawić się do pracy następnego dnia po zwolnieniu ze służby. Za czas pracy opuszczony z powodu wezwania, nie przekraczający pięciu dni, pracownik zachowuje prawo do wynagrodzenia.

Art. 123. 1. Pracownik powołany do zasadniczej lub okresowej służby wojskowej otrzymuje z zakładu pracy odprawę w wysokości dwutygodniowego wynagrodzenia obliczonego według zasad określonych dla ustalania ekwiwalentu za urlop wypoczynkowy. Odprawa nie przysługuje w razie ponownego powołania do tej samej służby.

2. Pracownik powołany na ćwiczenia wojskowe zachowuje prawo do pełnego wynagrodzenia z zakładu pracy za okres odbywania tych ćwiczeń, nie dłużej jednak niż za dwa tygodnie.

3. Za dalszy okres odbywania ćwiczeń, o którym mowa w ust. 2, pracownik otrzymuje z zakładu pracy:

- 1) 50% wynagrodzenia, jeżeli nie utrzymuje rodziny,
- 2) 75% wynagrodzenia, jeżeli utrzymuje jednego członka rodziny,
- 3) pełne wynagrodzenie, jeżeli utrzymuje co najmniej dwóch członków rodziny.

4. Wynagrodzenie, o którym mowa w ust. 2 i 3, oblicza się według zasad określonych dla ustalania wynagrodzenia za czas urlopu wypoczynkowego.

5. Odbywanie ćwiczeń wojskowych nie powoduje ograniczenia uprawnień wynikających ze stosunku pracy, z zastrzeżeniem przepisów ust. 2—4.

Art. 124. 1. W okresie odbywania przez żołnierza zasadniczej służby wojskowej rozwiązanie przez zakład pracy stosunku pracy z żoną żołnierza może nastąpić wyłącznie z winy pracownicy lub w razie likwidacji zakładu pracy.

2. Właściwy terenowy organ administracji państwowej jest obowiązany skierować nie zatrudnioną żonę żołnierza odbywającego zasadniczą służbę wojskową, na jej żądanie, do uspołecznionego zakładu pracy, który ma obowiązek zatrudnić ją stosownie do posiadanych kwalifikacji i w miarę wolnych stanowisk.

Art. 125. 1. W czasie odbywania ćwiczeń wojskowych przez żołnierza nie będącego pracownikiem członkom rodziny pozostającym na jego utrzymaniu przysługuje prawo do zasiłków dziennych.

2. Prawo do zasiłków dziennych przysługuje także przez czas określony żołnierzom zwolnionym z czynnej służby wojskowej, którzy w dniu powołania nie byli pracownikami, jeżeli po zwolnieniu ze służby są niezdolni do pracy z powodu choroby i nie przysługuje im prawo do renty inwalidzkiej, oraz członkom rodzin tych żołnierzy pozostającym na ich utrzymaniu.

3. Zasiłki przyznają i wypłacają terenowe organy administracji państwowej stopnia podstawowego.

4. Podstawę ustalenia wysokości zasiłków stanowi kwota najniższego wynagrodzenia zasadniczego za pełny miesięczny wymiar czasu pracy.

5. Zasiłki oblicza się od $\frac{1}{30}$ kwoty określonej w ust. 4. Zasiłki te wynoszą dla jednej osoby 75%, a dla drugiej i następnych po 50% tej kwoty.

Art. 126. 1. Członkom rodzin żołnierzy odbywających zasadniczą służbę wojskową, uznanych za jedynych żywicieli rodzin, przysługuje prawo do zasiłków miesięcznych.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do członków rodzin żołnierzy odbywających zasadniczą służbę wojskową nadterminowo.

3. Zasiłki miesięczne wynoszą dla jednej osoby 100%, dla drugiej 85%, a dla każdej następnej po 75% kwoty najniższego wynagrodzenia zasadniczego za pełny miesięczny wymiar czasu pracy.

4. Przepis art. 125 ust. 3 stosuje się odpowiednio.

Art. 127. 1. Członkom rodzin żołnierzy odbywających zasadniczą służbę wojskową przysługuje prawo do bezpłatnego korzystania ze świadczeń zakładów społecznych służby zdrowia. Prawo to przysługuje również przez czas określony żołnierzom zwolnionym z tej służby i członkom ich rodzin oraz innym żołnierzom zwolnionym z czynnej służby wojskowej.

2. Ministrowie Obrony Narodowej oraz Zdrowia i Opieki Społecznej określają w drodze rozporządzenia zasady korzystania ze świadczeń przewidzianych w ust. 1, osoby uprawnione do korzystania z tych świadczeń, zakres i tryb udzielania świadczeń oraz okresy czasu, przez jaki one przysługują.

Art. 128. 1. Członków rodziny żołnierza odbywającego czynną służbę wojskową, którzy zamieszkiwali wspólnie z nim w dniu powołania go do tej służby, nie wolno usu-

wać przymusowo z mieszkań zajmowanych na podstawie tytułu prawnego.

2. Nie wolno również zajmować mieszkań żołnierzy samotnych odbywających czynną służbę wojskową.

Art. 129. 1. Żołnierzom uznanym za jedynych żywicieli rodzin oraz żołnierzom samotnym w okresie odbywania przez nich zasadniczej służby wojskowej:

1) pokrywa się:

- a) należności z tytułu najmu lokalu mieszkalnego zajmowanego na podstawie decyzji administracyjnej,
- b) należności z tytułu zajmowania spółdzielczego lokalu mieszkalnego typu lokatorskiego,
- c) bieżące opłaty eksploatacyjne z tytułu zajmowania spółdzielczego lokalu mieszkalnego typu własnościowego,

2) zawieszają się spłaty:

- a) pożyczki uzyskanej z zakładowego funduszu mieszkaniowego,
- b) kredytu na uzupełnienie wkładu własnego do spółdzielni budownictwa mieszkaniowego,
- c) kredytu inwestycyjnego przyznanego na nabycie zajmowanego spółdzielczego lokalu mieszkalnego typu własnościowego.

2. Pożyczka i kredyty, o których mowa w ust. 1 pkt 2, w okresie zawieszenia ich spłaty nie podlegają oprocentowaniu.

3. Uprawnienia, o których mowa w ust. 1 i 2, przysługują również małżonkom żołnierzy odbywających zasadniczą służbę wojskową, uznanych za jedynych żywicieli rodzin.

4. Warunkiem korzystania z uprawnień wymienionych:

- 1) w ust. 1 w pkt 1 i pkt 2 lit. c) — jest nieoddanie lokalu mieszkalnego do bezpłatnego używania lub w podnajem,
- 2) w ust. 1 w pkt 2 lit. a) i b) oraz w ust. 2 — jest zaciągnięcie kredytu lub pożyczki przed dniem powołania żołnierza do służby wojskowej.

Art. 130. 1. Należności mieszkaniowe oraz opłaty eksploatacyjne, o których mowa w art. 129 ust. 1 pkt 1, pokrywają terenowe organy administracji państwowej stopnia podstawowego.

2. Minister Finansów w porozumieniu z Ministrami Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska oraz Pracy, Plac i Spraw Socjalnych określa zasady i tryb pokrywania należności i opłat oraz zawieszania spłaty pożyczki i kredytów, o których mowa w art. 129.

Art. 131. Członkom rodzin żołnierzy odbywających okresową służbę wojskową przysługuje:

- 1) bezpłatna pomoc lecznicza — w zakresie i na warunkach określonych w drodze rozporządzenia przez Ministrów Obrony Narodowej oraz Zdrowia i Opieki Społecznej,
- 2) prawo do ulg przy przejazdach państwowymi środkami komunikacyjnymi — w zakresie i na warunkach określonych w drodze rozporządzenia przez Ministrów Komunikacji oraz Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej.

Art. 132. 1. Przepisy art. 118—130 dotyczące uprawnień żołnierzy zasadniczej służby wojskowej i członków ich rodzin stosuje się odpowiednio do studentów i absolwen-

tów szkół wyższych powołanych na długotrwale przeszkolenie wojskowe oraz do członków ich rodzin.

2. Studentom i absolwentom szkół wyższych powołanym na krótkotrwale przeszkolenie wojskowe oraz członkom ich rodzin przysługują odpowiednio uprawnienia przewidziane dla żołnierzy powołanych na ćwiczenia wojskowe i członków ich rodzin.

Art. 133. 1. Przepisy art. 118, art. 119 ust. 1 i 2, art. 120, 121, art. 123 ust. 1, art. 124 oraz art. 127—130 stosuje się do żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny, jeżeli odpowiednie przepisy nie stanowią inaczej.

2. Członkowie rodziny pozostający na utrzymaniu żołnierza pełniącego służbę wojskową określoną w ust. 1 zachowują prawo do wszystkich świadczeń ze strony zakładu pracy, który zatrudniał żołnierza w dniu powołania go do służby, przysługujących członkom rodziny innych pracowników tego zakładu.

3. Rada Ministrów w drodze rozporządzenia określa:

- 1) kategorie żołnierzy pełniących służbę wojskową określoną w ust. 1, których członkowie rodziny pozostający na ich utrzymaniu uprawnieni są do zasiłków wojennych,
- 2) wysokość, zasady i tryb przyznawania zasiłków wojennych.

Art. 134. 1. Rada Ministrów w drodze rozporządzenia określa warunki stosowania przepisów art. 118—123, a także warunki przyznawania i tryb wypłacania zasiłków, o których mowa w art. 125 i 126.

2. Rada Ministrów może przyznać żołnierzom oraz członkom ich rodzin inne szczególne uprawnienia lub ulgi, określając zasady i warunki korzystania z nich, jak również podwyższać określone w ustawie kwoty przysługujących świadczeń pieniężnych.

DZIAŁ V

Zastępcza służba poborowych.

Art. 135. Obowiązkowi odbywania zastępczej służby poborowych podlegają w czasie pokoju poborowi uznani za zdolnych do służby wojskowej, którzy:

- 1) nie korzystają z odroczenia zasadniczej służby wojskowej,
- 2) nie mogą odbywać służby wojskowej z przyczyn niezależnych od organów wojskowych,

jeżeli zostali przeznaczeni przez wojskowego komendanta uzupełnień do pełnienia tej służby na swoją prośbę.

Art. 136. 1. Zastępcza służba poborowych polega na wykonywaniu prac w zakładach społecznych służby zdrowia, zakładach opieki społecznej, zakładach ochrony środowiska naturalnego oraz w innych zakładach użyteczności publicznej.

2. Poborowi odbywający zastępczą służbę mogą być skoszarowani.

3. W czasie odbywania zastępczej służby poborowi podlegają szkoleniu obronnemu według programu ustalonego przez Szefa Obrony Cywilnej Kraju.

Art. 137. 1. Czas trwania zastępczej służby poborowych wynosi dwadzieścia cztery miesiące.

2. Ogólny nadzór nad odbywaniem zastępczej służby poborowych sprawuje Minister Pracy, Plac i Spraw Socjalnych w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej.

Art. 138. 1. Poborowych przeznaczonych do zastępczej służby powołuje naczelnik gminy, a przeznaczonych do tej służby w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej — wojskowy komendant uzupełnień.

2. Powołanie następuje w drodze wezwania imiennego.

3. Dniem powołania do zastępczej służby poborowych jest dzień, w którym wezwanie zostało doręczone. Przepis art. 63 ust. 4 stosuje się odpowiednio.

4. Powołani są obowiązani stawić się do odbycia zastępczej służby poborowych w terminie i miejscu określonym w wezwaniu.

Art. 139. 1. Poborowym odbywającym zastępczą służbę przysługują:

- 1) od zakładu, w którym pełnią służbę:
  - a) bezpłatne wyżywienie albo równoważnik pieniężny,
  - b) odzież ochronna i robocza oraz równoważnik pieniężny za ubranie,
  - c) uposażenie w wysokości i na zasadach przewidzianych dla szeregowych zasadniczej służby wojskowej,
  - d) w ustalonym zakresie świadczenia socjalne przysługujące pracownikowi,
- 2) z zakładów społecznych służby zdrowia — bezpłatna pomoc lecznicza.

2. Poborowi odbywający zastępczą służbę mogą otrzymywać również inne należności pieniężne określone przez Radę Ministrów.

3. Poborowym odbywającym zastępczą służbę udziela się urlopów okresowych w wymiarze i na zasadach przewidzianych dla żołnierzy zasadniczej służby wojskowej.

4. W razie śmierci poborowego odbywającego zastępczą służbę członkom jego rodziny przysługuje odprawa pomsiertna na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy.

Art. 140. 1. Poborowemu, który doznał uszczerbku na zdrowiu wskutek choroby zawodowej lub wypadku pozostającego w związku z odbywaniem zastępczej służby, a w razie jego śmierci — członkom rodziny przysługują świadczenia na zasadach i w trybie przewidzianym dla pracowników w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych; postępowanie w sprawie ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku przeprowadza i odszkodowanie wypłaca zakład pracy, w którym poborowy odbywa zastępczą służbę.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do wypadków w drodze do miejsca lub z miejsca pełnienia służby, z tym że prawo do świadczeń ustala i świadczenia wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

3. W razie inwalidztwa lub śmierci poborowego spowodowanych przyczynami innymi niż wypadek lub choroba, o których mowa w ust. 1 i 2, przysługują świadczenia przewidziane w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin na zasadach i w trybie określonym dla pracowników.

4. Okres odbywania zastępczej służby poborowych jest okresem zaliczalnym do okresu zatrudnienia w rozumieniu przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Art. 141. 1. Poborowego, który odbył zastępczą służbę, przenosi się do rezerwy.

2. Przed odbyciem zastępczej służby:

- 1) zwalnia się poborowego z tej służby w razie:
  - a) uznania go ze względu na stan zdrowia za trwale lub czasowo niezdolnego do służby wojskowej,
  - b) konieczności sprawowania przez niego bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny określonym w art. 33 ust. 1,
  - c) konieczności prowadzenia przez niego gospodarstwa rolnego,
  - d) zarządzenia w stosunku do niego wykonania kary pozbawienia wolności, w tym również kary zastępczej,
- 2) poborowy może być zwolniony z tej służby:

- a) w razie uznania go za jedynego żywiciela rodziny,
- b) w przypadkach szczególnych, uzasadnionych warunkami służby, na wniosek zakładu, w którym odbywa służbę.

3. Do poborowych, o których mowa w ust. 2 pkt 1 i pkt 2 lit. a), stosuje się odpowiednio przepisy art. 92 ust. 4 i 5 oraz art. 93.

4. Poborowy zwolniony z zastępczej służby w trybie określonym w ust. 2 pkt 2 lit. b) podlega powołaniu do odbycia zasadniczej służby wojskowej lub zasadniczej służby w obronie cywilnej na okres pozostały do upływu dwudziestu czterech miesięcy.

Art. 142. 1. Osoby odbywające zastępczą służbę poborowych nie pozostają w stosunku pracy z zakładami, w których odbywają tę służbę. Do osób tych jednak stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu pracy o obowiązkach zakładu pracy, obowiązkach pracownika, o odpowiedzialności materialnej pracownika, czasie pracy oraz o bezpieczeństwie i higienie pracy.

2. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia tryb powoływania poborowych do zastępczej służby, sposób jej odbywania, tryb zwalniania z tej służby, właściwość organów w tych sprawach, jak również obowiązki i uprawnienia poborowych odbywających tę służbę oraz zakłady pracy, w których zastępcza służba poborowych może być odbywana.

Art. 143. W zakresie uprawnień osób odbywających zastępczą służbę poborowych i członków ich rodzin stosuje się odpowiednio przepisy art. 118, art. 119 ust. 1 pkt 1, art. 120, 121, 123 ust. 1, art. 124, art. 125 ust. 2—5, art. 126—130 i art. 134.

DZIAŁ VI

Obrona cywilna.

Rozdział 1.

Przepisy ogólne.

Art. 144. Obrona cywilna ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy i urzędzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków.

Art. 145. 1. Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi przeznaczonymi do wykonywania zadań obrony cywilnej są formacje obrony cywilnej.

2. Formacje obrony cywilnej składają się z oddziałów obrony cywilnej przeznaczonych do wykonywania zadań ogólnych lub specjalnych oraz innych jednostek tych formacji.

3. Formacje obrony cywilnej tworzą ministrowie, wojewodowie, naczelnicy gmin i kierownicy zakładów pracy. Formacje te mogą być również tworzone przez organy naczelnal organizacjami społecznymi oraz inne organy upoważnione przez Radę Ministrów.

Art. 146. 1. Obowiązek obywateli w zakresie obrony cywilnej polega na:

- 1) odbywaniu:
  - a) służby w obronie cywilnej,
  - b) przysposobienia obronnego młodzieży szkolnej i szkolenia obronnego studentek szkół wyższych,
  - c) szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony ludności,
- 2) wykonywaniu innych zadań przewidzianych w ustawie.

2. Służbę w obronie cywilnej odbywa się w formacjach obrony cywilnej.

3. Służba w obronie cywilnej może być odbywana również w jednostkach organizacyjnych nie będących formacjami obrony cywilnej, określonych przez Komitet Obrony Kraju.

4. Osoby podlegające obowiązkowi służby w obronie cywilnej mogą być zobowiązane w ramach tej służby do wykonywania prac niezbędnych dla potrzeb obrony cywilnej oraz do udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków.

5. Komitet Obrony Kraju określa przypadki, w których wykonywanie obowiązków lub funkcji, na określonych stanowiskach w urzędach organów władzy i administracji państwowej, instytucjach i przedsiębiorstwach państwowych, organizacjach spółdzielczych, społecznych, politycznych i zawodowych może być uznane za równorzędne z wykonywaniem obowiązku służby w obronie cywilnej.

Art. 147. Rada Ministrów określa:

- 1) zadania obrony cywilnej oraz obowiązki i uprawnienia naczelnych i terenowych organów administracji państwowej, jak również zarządów centralnych związków spółdzielczych i organów naczelnych organizacji społecznych w zakresie przygotowania i wykonywania tych zadań,
- 2) zasady współdziałania obrony cywilnej w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków,
- 3) ogólne zasady tworzenia i przeznaczania formacji obrony cywilnej, ich ramowe struktury organizacyjne i podporządkowanie oraz zasady wyposażania w niezbędny sprzęt i środki.

Rozdział 2

Służba w obronie cywilnej.

Art. 148. Obowiązek służby w obronie cywilnej polega na:

- 1) odbywaniu w czasie pokoju:
  - a) zasadniczej służby lub szkolenia poborowych,
  - b) ćwiczeń,
- 2) pełnieniu w czasie wojny czynnej służby.

Art. 149. 1. Obowiązkowi służby w obronie cywilnej podlegają:

- 1) poborowi uznani za zdolnych do służby wojskowej, przeznaczeni do odbycia:

- a) zasadniczej służby w oddziałach obrony cywilnej, jeżeli nie korzystają z odroczenia zasadniczej służby wojskowej,

- b) szkolenia poborowych w tych oddziałach,

2) przeznaczeni do tej służby:

- a) żołnierze rezerwy nie przewidziani do służby wojskowej albo do służby w jednostkach zmilitaryzowanych,

- b) mężczyźni nie podlegający obowiązkowi służby wojskowej, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą sześćdziesiąt lat życia,

- c) kobiety począwszy od 1 stycznia roku, w którym kończą osiemnaście lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą pięćdziesiąt lat życia.

2. Obowiązkowi odbycia szkolenia poborowych w oddziałach obrony cywilnej mogą być również poddani przedpoborowi uznani za zdolnych do służby wojskowej, którzy zgłosili się ochotniczo do tego szkolenia.

3. Obowiązkowi służby w obronie cywilnej nie podlegają:

- 1) osoby zaliczone do jednej z grup inwalidów,
- 2) kobiety w ciąży i w okresie sześciu miesięcy po odbyciu porodu,
- 3) osoby sprawujące opiekę nad dziećmi do lat ośmiu,
- 4) osoby sprawujące opiekę nad dziećmi od lat ośmiu do szesnastu lub nad osobami wspólnie zamieszkalymi, zaliczonymi do I grupy inwalidów albo obłożnie chorymi, jeżeli opieki tej nie można powierzyć innej osobie.

Art. 150. 1. Do służby w obronie cywilnej przeznaczają:

- 1) poborowych i przedpoborowych — wojskowi komendanci uzupełnień,
- 2) pozostałe osoby — właściwy komendant formacji obrony cywilnej lub kierownik jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 146 ust. 3, po zasięgnięciu w uzasadnionych przypadkach opinii lekarza zakładu społecznego służby zdrowia.

2. Przeznaczenie następuje w drodze nadania przydziału organizacyjno-mobilizacyjnego do służby w określonej:

- 1) formacji obrony cywilnej lub
- 2) jednostce organizacyjnej, o której mowa w art. 146 ust. 3.

3. Minister Obrony Narodowej określa:

- 1) liczbę i kategorię poborowych i przedpoborowych, którzy mogą być przeznaczeni do służby w obronie cywilnej,
- 2) kategorie żołnierzy rezerwy, których przeznaczenie do służby w obronie cywilnej wymaga zgody wojskowego komendanta uzupełnień.

Art. 151. Osoby przeznaczone do służby w obronie cywilnej są obowiązane zgłaszać się do służby w terminie i miejscu określonym w karcie przydziału do służby w formacji obrony cywilnej albo w wezwaniu komendanta oddziału lub kierownika jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 146 ust. 3.

Art. 152. 1. Zasadniczą służbę w obronie cywilnej poborowi odbywają w oddziałach obrony cywilnej w jednym nieprzerwanym okresie przez dwadzieścia cztery miesiące.

2. Zasadnicza służba w obronie cywilnej może być odbywana także w kilku okresach w ciągu trzech lat. W tym przypadku czas trwania tej służby nie może przekraczać łącznie osiemnastu miesięcy. Podział służby na okresy ustala Szef Obrony Cywilnej Kraju.

3. Poborowym przysługuje w czasie odbywania zasadniczej służby tytuł junaka.

4. W czasie odbywania służby junacy są skoszarowani i przechodzą szkolenie praktyczne w zakresie przygotowania obrony cywilnej.

5. Nadzór nad przebiegiem służby sprawuje organ, któremu został podporządkowany oddział obrony cywilnej.

6. W zakresie zwalniania junaków z zasadniczej służby w obronie cywilnej przed jej odbyciem stosuje się zasady określone w art. 141 ust. 2 i 4 oraz odpowiednio tryb postępowania ustalony w art. 92 ust. 4 i 5 i art. 93.

7. Szef Obrony Cywilnej Kraju może określić oddziały, w których junacy nie podlegają skoszarowaniu.

Art. 153. 1. Szkolenie poborowych w obronie cywilnej polega na odbywaniu w oddziałach obrony cywilnej w okresie trzech lat:

- 1) zajęć szkoleniowych organizowanych w czasie wolnym od pracy,
- 2) przeszkolenia na obozie szkoleniowym przez okres do trzydziestu dni.

2. Łączny czas szkolenia poborowych w oddziałach obrony cywilnej nie może przekraczać sześćdziesięciu dni w roku, w tym dwudziestu dni ustawowo wolnych od pracy.

3. Do czasu szkolenia poborowych nie wlicza się udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków. Zajęcia szkoleniowe w okresie zwalczania klęsk żywiołowych i usuwania ich skutków mogą być prowadzone w czasie pracy.

4. Szkoleniem poborowych w obronie cywilnej mogą być objęte również kobiety uznane za zdolne do służby wojskowej. Powołanie kobiet do odbywania tego szkolenia może nastąpić do końca roku kalendarzowego, w którym kończą dwadzieścia cztery lata życia.

Art. 154. 1. Szef Obrony Cywilnej Kraju może skrócić czas trwania zasadniczej służby lub szkolenia poborowych w obronie cywilnej, nie więcej jednak niż o dwa miesiące.

2. Poborowych, którzy odbyli zasadniczą służbę lub szkolenie poborowych w obronie cywilnej, wojskowy komendant uzupełnień przenosi do rezerwy.

Art. 155. 1. Ćwiczenia odbywa się w formacjach obrony cywilnej lub w jednostkach organizacyjnych, o których mowa w art. 146 ust. 3, w czasie wolnym od pracy w wymiarze do piętnastu dni w roku, w tym nie więcej niż pięć dni ustawowo wolnych od pracy.

2. Osoby przeznaczone do pełnienia funkcji instruktorskich i kierowniczych, niezależnie od ćwiczeń określonych w ust. 1, mogą być wzywane raz na trzy lata do odbycia ćwiczeń trwających w sposób ciągły do piętnastu dni.

3. Łączny czas trwania ćwiczeń w obronie cywilnej przez cały okres podlegania obowiązkowi służby w obronie cywilnej nie może przekraczać okresów ustalonych w art. 105.

4. Do czasu trwania ćwiczeń w obronie cywilnej nie wlicza się okresów udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków. W okresie zwalczania klęsk żywiołowych lub usuwania ich skutków ćwiczenia mogą być prowadzone w czasie pracy.

5. Komitet Obrony Kraju może:

- 1) zarządzić przeprowadzenie ćwiczeń, o których mowa w ust. 1, wyjątkowo w czasie pracy lub upoważnić do wydania takiej decyzji wojewódzki komitet obrony,
- 2) w przypadkach uzasadnionych potrzebami obrony Państwa zwiększyć czas trwania ćwiczeń, o których mowa w ust. 1, do trzydziestu dni.

Art. 156. Osoby przeznaczone do służby w obronie cywilnej mogą być zobowiązane do doskonalenia kwalifikacji w zakresie obrony cywilnej w drodze samokształcenia.

Art. 157. 1. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny osoby przeznaczone do służby w obronie cywilnej są obowiązane do pełnienia czynnej służby przez czas i w zakresie wynikającym z wykonywania zadań.

2. Komitet Obrony Kraju może określić formacje obrony cywilnej, w których w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny czynna służba jest pełniona bezterminowo.

3. Osoby pełniące czynną służbę w obronie cywilnej mogą być skoszarowane na zarządzenie właściwego ministra lub wojewody.

Art. 158. Osoby odbywające służbę w obronie cywilnej są zobowiązane do wykonywania poleceń przełożonych w sprawach związanych z pełnieniem tej służby i wykonywaniem zadań obrony cywilnej.

Art. 159. 1. Osobom odbywającym służbę w obronie cywilnej za wzorową służbę oraz za osiągnięcia w wykonywaniu zadań obrony cywilnej mogą być udzielane następujące wyróżnienia:

- 1) pochwała,
- 2) pismo pochwalne,
- 3) krótkoterminowy urlop,
- 4) nagroda rzeczowa lub pieniężna,
- 5) dyplom uznania,
- 6) nadanie wyróżniającego tytułu i odznaki wzorowego junaka,
- 7) wpisanie nazwiska i zasług do kroniki oddziału formacji obrony cywilnej,
- 8) wpisanie nazwiska i zasług do „Honorowej Księgi Obrony Cywilnej“.

2. Wyróżnień, o których mowa w ust. 1 pkt 3, 4 i 6, udziela się wyłącznie junakom odbywającym zasadniczą służbę w obronie cywilnej.

3. Wyróżnieniem jest także wcześniejsze skreślenie poprzednio wymierzonej kary dyscyplinarnej.

4. Szef Obrony Cywilnej Kraju może wprowadzić również inne rodzaje wyróżnień.

Art. 160. Osobom odbywającym służbę w obronie cywilnej niezależnie od udzielanych wyróżnień mogą być nadawane ordery lub odznaczenia oraz odznaka „Za Zasługi dla Obrony Cywilnej“ — w przypadkach i na zasadach określonych w odrębnych przepisach.

Art. 161. 1. Osobom odbywającym służbę w obronie cywilnej za naruszenie obowiązków wynikających z tej

służby mogą być wymierzone następujące kary dyscyplinarne:

- 1) upomnienie,
- 2) nagana,
- 3) nagana z ostrzeżeniem,
- 4) wykonywanie czynności porządkowych poza kolejnością,
- 5) zakaz opuszczania miejsca zakwaterowania przez czas określony,
- 6) pozbawienie wyróżniającego tytułu i odznaki wzorowego junaka,
- 7) areszt do czterech dni,
- 8) zmniejszenie lub pozbawienie urlopu.

2. Kary, o których mowa w ust. 1 pkt 3—8, wymierza się wyłącznie junakom odbywającym zasadniczą służbę w obronie cywilnej.

Art. 162. 1. Wymierzoną karę dyscyplinarną uchyla się w razie:

- 1) ujawnienia nowych okoliczności, które wskazują, że brak było podstaw do ukarania,
- 2) ukarania wbrew przepisom ustawy albo przepisom wydanym na jej podstawie.

2. Uprawnionymi do uchylania kar dyscyplinarnych są przełożony, który karę wymierzył, i jego przełożeni.

3. Szef Obrony Cywilnej Kraju może uchylić każdą karę dyscyplinarną wymierzoną osobie odbywającej służbę w obronie cywilnej.

Art. 163. 1. Okresu odbywania kary dyscyplinarnej aresztu nie zalicza się do czasu trwania zasadniczej służby w obronie cywilnej, jeżeli kara ta nie została skreślona z ewidencji.

2. Do czasu trwania zasadniczej służby w obronie cywilnej nie zalicza się również okresu, na który junak samowolnie opuścił oddział lub wyznaczone miejsce przebywania albo przez który samowolnie poza nimi pozostawał. Jednakże okres ten można zaliczyć do czasu trwania zasadniczej służby w obronie cywilnej, jeżeli w późniejszym okresie junak wyróżnił się wzorową służbą i kara dyscyplinarna za to przewinienie została skreślona w drodze wyróżnienia.

Art. 164. 1. Osoby odbywające służbę w obronie cywilnej są obowiązane zachować w tajemnicy wszystkie sprawy, o których powzięły wiadomości bezpośrednio lub w związku z odbywaniem tej służby, jeżeli sprawy te uznano za tajne albo gdy utrzymania ich w tajemnicy wymagają względy obrony.

2. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa zarówno w czasie odbywania służby, jak i po zwolnieniu z niej.

3. Od obowiązku zachowania tajemnicy w określonych przypadkach może zwolnić osobę wymienioną w ust. 1 Szef Obrony Cywilnej Kraju albo właściwy minister lub wojewoda.

Art. 165. 1. Osoby odbywające służbę w obronie cywilnej są obowiązane do noszenia w czasie odbywania tej służby specjalnych oznak i umundurowania, jeżeli zostały wprowadzone.

2. Rada Ministrów określa wzór i kolor umundurowania osób odbywających służbę w obronie cywilnej.

3. Osoby określone w ust. 1 mogą być uzbrojone według zasad ustalonych przez Ministra Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Art. 166. 1. Osobom odbywającym służbę w obronie cywilnej mogą być przyznane, na zasadach określonych przez Radę Ministrów, zakwaterowanie i bezpłatne wyżywienie lub równoważniki pieniężne oraz zwrot kosztów przejazdu.

2. Junakom w czasie odbywania zasadniczej służby:

- 1) przysługuje umundurowanie i uposażenie w wysokości i na zasadach przewidzianych dla szeregowych odbywających zasadniczą służbę wojskową,
- 2) udziela się urlopów w wymiarze i na zasadach przewidzianych dla żołnierzy zasadniczej służby wojskowej.

3. Junacy mogą otrzymywać również inne należności pieniężne określone przez Radę Ministrów.

Art. 167. 1. Pracownicy odbywający służbę w obronie cywilnej zachowują prawo do wynagrodzenia z zakładu pracy za czas odbywania przeszkolenia na obozie szkoleniowym (art. 153 ust. 1 pkt 2) lub ćwiczeń (art. 155 ust. 2, 4 i 5), obliczanego według zasad określonych dla ustalania wynagrodzenia za czas urlopu wypoczynkowego.

2. W razie odbywania służby, o której mowa w ust. 1, w sposób ciągły przez czas dłuższy niż jeden dzień przez osoby nie będące pracownikami, członkom rodzin tych osób pozostającym na ich utrzymaniu przysługują zasiłki dzienne stosownie do art. 125.

3. Osoby pełniące czynną służbę w razie mobilizacji i w czasie wojny otrzymują wynagrodzenie określone przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia; do członków rodzin pozostających na utrzymaniu tych osób stosuje się odpowiednio przepis art. 133 ust. 2.

Art. 168. 1. Osobom odbywającym służbę w obronie cywilnej przysługuje prawo do bezpłatnych świadczeń leczniczych zakładów społecznych służby zdrowia w razie doznania uszczerbku na zdrowiu w związku z odbywaniem tej służby albo w bezpośredniej drodze do miejsca odbywania służby lub w drodze powrotnej, jak również w razie zachorowania w czasie odbywania zasadniczej służby, przeszkolenia na obozie szkoleniowym, ćwiczeń, o których mowa w art. 155 ust. 2, albo pełnienia czynnej służby w obronie cywilnej.

2. Bezpłatne świadczenia lecznicze obejmują pomoc doraźną, w tym również stacji pogotowia ratunkowego, a w razie konieczności leczenie ambulatoryjno-domowe i szpitalne, leki i środki opatrunkowe oraz niezbędne protezy i środki przeciw zniekształceniu i kalectwu.

3. Pomoc doraźna przysługuje także w razie nagłego zachorowania podczas ćwiczeń odbywanych w czasie wolnym od pracy.

4. Minister Zdrowia i Opieki Społecznej określa w porozumieniu z Szefem Obrony Cywilnej Kraju zakres i tryb udzielania świadczeń leczniczych osobom, o których mowa w ust. 1.

Art. 169. 1. Osobie odbywającej służbę w obronie cywilnej, która doznała uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku pozostającego w związku z odbywaniem tej służby, a w razie śmierci tej osoby — członkom rodziny, przysługują świadczenia na zasadach i w trybie przewidzianym dla pracowników w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Postępowanie w sprawie ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku przeprowadza i odszkodowanie wypłaca zakład pracy, organ administracji państwowej lub inny organ, któremu

formacja obrony cywilnej jest podporządkowana, albo jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 146 ust. 3.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do wypadków w drodze do miejsca lub z miejsca pełnienia służby, z tym że prawo do świadczeń ustala i świadczenia wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

3. Świadczenia wymienione w ust. 1 i 2 przysługują również junakom odbywającym zasadniczą służbę, którzy doznali uszczerbku na zdrowiu wskutek choroby zawodowej, oraz członkom ich rodzin w razie śmierci junaka wskutek tej choroby.

4. W razie inwalidztwa lub śmierci junaka spowodowanej przyczynami innymi niż wypadek lub choroba, o których mowa w ust. 1—3, przysługują świadczenia przewidziane w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin na zasadach i w trybie określonym dla pracowników.

5. Od decyzji zakładu pracy lub organu wymienionego w ust. 1 i 2 w sprawie odszkodowania przysługuje odwołanie na zasadach i w trybie przewidzianym dla pracowników w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.

6. Okres odbywania przez junaka zasadniczej służby w obronie cywilnej jest okresem zaliczalnym do okresu zatrudnienia w rozumieniu przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Art. 170. 1. W zakresie uprawnień poborowych odbywających zasadniczą służbę w obronie cywilnej i członków ich rodzin stosuje się odpowiednio przepisy art. 118, art. 119 ust. 1 pkt 1, art. 120, 121, 123 ust. 1, art. 124, art. 125 ust. 2—5, art. 126—130 i art. 134.

2. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia przyznać osobom odbywającym służbę w obronie cywilnej oraz członkom ich rodzin inne uprawnienia oprócz przewidzianych w art. 166—169, określając zasady i warunki korzystania z nich.

Art. 171. Szef Obrony Cywilnej Kraju określa:

- 1) szczegółową organizację i sposób odbywania służby w obronie cywilnej, zasady i tryb powoływania i zwalniania ze służby, obowiązki i uprawnienia osób odbywających tę służbę, zasady i tryb udzielania wyróżnień i wymierzania kar dyscyplinarnych oraz uprawnienia przełożonych w tym zakresie, zasady wykonywania i skreslania kar,
- 2) wzór odznaki wzorowego junaka,
- 3) w uzgodnieniu z zainteresowanymi ministrami:
  - a) wzory specjalnych oznak oraz sposób noszenia tych oznak, umundurowania i uzbrojenia,
  - b) normy umundurowania przysługującego osobom odbywającym służbę.

Rozdział 3

Przysposobienie obronne młodzieży szkolnej i szkolenie obronne studentek szkół wyższych.

Art. 172. 1. Młodzież uczęszczająca do szkół ogólnokształcących i zawodowych podlega w określonym zakresie obowiązkom odbywania przysposobienia obronnego. Nie

dotyczy to młodzieży objętej przysposobieniem wojskowym, stosownie do art. 59.

2. Przysposobienie obronne jest obowiązkowym przedmiotem nauki objętym programem nauczania szkoły.

3. W ramach przysposobienia obronnego mogą być organizowane w czasie wakacji obozy letnie przez okres do trzydziestu dni.

Art. 173. 1. Studentki szkół wyższych podlegają obowiązkowi odbywania szkolenia obronnego. Obowiązek ten nie obejmuje studentek, o których mowa w art. 95 ust. 3.

2. Obowiązkowi odbywania szkolenia obronnego podlegają również studenci szkół wyższych, którzy ze względu na stan zdrowia lub z innych przyczyn nie zostali objęci obowiązkiem odbywania zajęć wojskowych w studium wojskowym szkoły wyższej.

3. Szkolenie obronne jest obowiązkowym przedmiotem nauki objętym planem studiów.

4. Szkolenie obronne polega na odbywaniu zajęć teoretycznych i szkolenia praktycznego w zakresie przygotowania obrony cywilnej. Szkolenie praktyczne może polegać również na udziale w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków.

5. Szkolenie praktyczne może być organizowane na obozach lub zgrupowaniach albo w innych formach podczas wakacji lub w innym czasie wolnym od zajęć w szkole wyższej przez okres do trzydziestu dni.

Art. 174. Młodzieży objętej przysposobieniem obronnym mogą być nadawane przydziały do wykonywania czynności pomocniczych dla potrzeb obrony cywilnej.

Art. 175. Szef Obrony Cywilnej Kraju w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami określa założenia programowe, organizację i sposób odbywania przysposobienia obronnego młodzieży szkolnej oraz szkolenia obronnego studentek szkół wyższych.

Rozdział 4

Powszechna samoobrona ludności.

Art. 176. 1. Wszystkie osoby zdolne ze względu na stan zdrowia podlegają obowiązkowi szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony.

2. Szkolenie ludności w zakresie powszechnej samoobrony ma na celu przygotowanie do samoobrony przed środkami masowego rażenia oraz innymi działaniami nieprzyjaciela.

3. Szkolenie ludności w zakresie powszechnej samoobrony przeprowadza się w formie zajęć podstawowych lub ćwiczeń praktycznych.

4. Ćwiczenia praktyczne mogą polegać również na udziale w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków.

Art. 177. 1. Obowiązkowi szkolenia nie podlegają:

- 1) osoby, które ukończyły sześćdziesiąt lat życia,
- 2) osoby zaliczone do I lub II grupy inwalidów oraz inne osoby ułomne lub niezdolne ze względu na stan zdrowia do udziału w zorganizowanych zajęciach,

- 3) kobiety w ciąży oraz w okresie sześciu miesięcy po odbyciu porodu,
- 4) osoby sprawujące opiekę nad dziećmi do lat ośmiu,
- 5) osoby sprawujące opiekę nad dziećmi od lat ośmiu do szesnastu lub nad osobami wspólnie zamieszkałymi, zaliczonymi do I grupy inwalidów albo obłożnie chorymi, jeżeli opieki tej nie można powierzyć innej osobie,
- 6) osoby pobierające naukę lub odbywające studia w szkołach wszystkich typów,
- 7) osoby odbywające przysposobienie wojskowe,
- 8) osoby odbywające zastępczą służbę poborowych oraz zasadniczą służbę lub szkolenie poborowych w obronie cywilnej,
- 9) żołnierze w czynnej służbie wojskowej oraz funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej, służby więziennej i poczty.

2. Od obowiązku odbywania szkolenia mogą być zwolnieni:

- 1) żołnierze rezerwy posiadający karty mobilizacyjne do jednostek Sił Zbrojnych,
- 2) osoby posiadające karty przydziału do jednostek zmilitaryzowanych,
- 3) osoby posiadające karty przydziału do służby w obronie cywilnej.

3. Zwolnienie od obowiązku szkolenia w formie ćwiczeń praktycznych polegających na udziale w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków nie dotyczy osób, o których mowa w ust. 1 pkt 6—8.

Art. 178. 1. Osobom, które zachorowały lub doznały uszczerbku na zdrowiu podczas lub w związku z wykonywaniem obowiązku szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony, przysługuje prawo do bezpłatnych świadczeń leczniczych zakładów społecznych służby zdrowia. Przepisy art. 168 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

2. Osobom, które doznały uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku powstałego podczas lub w związku z wykonywaniem obowiązku szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony albo w bezpośredniej drodze do miejsca wykonywania tego obowiązku lub w drodze powrotnej, oraz członkom rodzin osób zmarłych wskutek takiego wypadku przysługują świadczenia na zasadach i w trybie określonym przepisami o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych dla osób nie będących pracownikami.

Art. 179. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia organizację, zasady i wymiar szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony, zasady i tryb zwalniania od obowiązku szkolenia oraz właściwość organów w tych sprawach.

Art. 180. 1. Ludność może być zobowiązana do zaopatrzenia się w sprzęt ochrony indywidualnej oraz w inne artykuły i przedmioty niezbędne w razie zagrożenia.

2. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, może wprowadzić Rada Ministrów w drodze rozporządzenia, określając równocześnie zasady i warunki zaopatrzenia.

Art. 181. 1. W ramach przygotowania do samoobrony ludność może być zobowiązana do:

- 1) przygotowania ochrony domu lub lokalu mieszkalnego oraz mienia osobistego i indywidualnego,
- 2) zabezpieczenia własnych źródeł wody pitnej i środków spożywczych przed zanieczyszczeniem lub skażeniem,
- 3) utrzymywania i konserwacji posiadanego oraz przydzielonego sprzętu i środków ochrony,
- 4) utrzymywania i konserwacji domowych pomieszczeń ochronnych,
- 5) wykonywania innych przedsięwzięć mających na celu ochronę własnego życia, zdrowia i mienia oraz udzielania pomocy poszkodowanym.

2. Obowiązki określone w ust. 1 nakładają terenowe organy administracji państwowej stosownie do wytycznych Komitetu Obrony Kraju.

Art. 182. Komitet Obrony Kraju lub upoważnione przez ten Komitet wojewódzkie komitety obrony mogą zarządzić przeprowadzenie ćwiczeń praktycznych z udziałem ogółu lub części ludności określonego rejonu.

DZIAŁ VII

Służba w dziedzinach zmilitaryzowanych.

Art. 183. 1. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny obejmuje się militaryzacją określone przez Komitet Obrony Kraju dziedziny administracji państwowej i gospodarki narodowej albo poszczególne ich działy lub jednostki organizacyjne, które wykonują zadania szczególnie ważne z punktu widzenia obronności Państwa, jego bezpieczeństwa i porządku publicznego, oraz jednostki organizacyjne specjalnie tworzone do wykonywania takich zadań.

2. Jednostki organizacyjne, o których mowa w ust. 1, stają się z dniem objęcia militaryzacją jednostkami zmilitaryzowanymi.

Art. 184. 1. W ramach przygotowania administracji państwowej i gospodarki narodowej do obrony kraju mogą być nadawane w czasie pokoju przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do określonych jednostek przewidzianych do militaryzacji stosownie do art. 183.

2. Przydziały organizacyjno-mobilizacyjne nadaje wojskowy komendant uzupełnień właściwy ze względu na miejsce pobytu osoby, której przydział ma być nadany, na wniosek organu określonego przez właściwego ministra, a osobom zatrudnionym w jednostkach organizacyjnych przewidzianych do militaryzacji — kierownik tej jednostki w uzgodnieniu z wojskowym komendantem uzupełnień.

3. Osoby, którym nadano przydziały organizacyjno-mobilizacyjne, mogą być wzywane do odbycia ćwiczeń w jednostkach przewidzianych do militaryzacji w czasie wolnym od pracy w wymiarze do piętnastu dni w roku, w tym nie więcej niż pięć dni ustawowo wolnych od pracy.

4. Komitet Obrony Kraju określa jednostki przewidziane do militaryzacji, do których osoby posiadające przydziały organizacyjno-mobilizacyjne mogą być powołane na ćwiczenia w wymiarze przewidzianym dla ćwiczeń wojskowych żołnierzy rezerwy. Osobom tym przysługują uprawnienia żołnierzy rezerwy powołanych na ćwiczenia wojskowe.

5. Ćwiczenia w jednostkach przewidzianych do militaryzacji mogą polegać również na udziale w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków; ćwiczenia te mogą być prowadzone w czasie pracy. Do czasu ćwiczeń, o których mowa w ust. 3, nie wlicza się okresu udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków.

Art. 185. 1. Osoby posiadające przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do jednostek przewidzianych do militaryzacji i jednostek zmilitaryzowanych, w których strukturze organizacyjnej występują stopnie służbowe określone w odrębnych przepisach, mogą być mianowane na te stopnie.

2. Ogólne zasady i tryb mianowania na stopnie służbowe, o których mowa w ust. 1, określają ministrowie odpowiedzialni za tworzenie jednostek zmilitaryzowanych.

Art. 186. 1. Z dniem objęcia określonych jednostek militaryzacją osoby posiadające przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do tych jednostek oraz inne osoby w nich zatrudnione uważa się za powołane do służby w jednostce zmilitaryzowanej.

2. Po objęciu określonych jednostek militaryzacją do służby w tych jednostkach mogą być powoływane także inne osoby niż określone w ust. 1, posiadające kwalifikacje przydatne do tej służby. Powołanie następuje w drodze nadania przydziału organizacyjno-mobilizacyjnego.

Art. 187. Dotychczasowy stosunek pracy osób powołanych do służby w jednostce zmilitaryzowanej ulega zawieszeniu na okres pełnienia tej służby; równocześnie powstaje z mocy prawa stosunek służbowy unormowany przepisami niniejszego działu.

Art. 188. Osoby powołane do służby w jednostce zmilitaryzowanej nie mogą otrzymać wynagrodzenia niższego od otrzymywanego przed powołaniem do służby w tej jednostce.

Art. 189. 1. Osoby pełniące służbę w jednostce zmilitaryzowanej nie mogą jednostronnie rozwiązać stosunku służbowego z tą jednostką.

2. Zwolnienie ze służby w jednostce zmilitaryzowanej następuje w przypadkach:

- 1) stwierdzenia utraty zdolności do wykonywania zatrudnienia,
- 2) osiągnięcia sześćdziesięciu pięciu lat życia przez mężczyznę i sześćdziesięciu lat życia przez kobietę.

3. Kierownik jednostki zmilitaryzowanej może za zgodą organu nadrzędnego:

- 1) zatrzymać w dalszej służbie w jednostce zmilitaryzowanej osobę posiadającą szczególne kwalifikacje, która osiągnęła wiek określony w ust. 2 pkt 2, jeżeli stan zdrowia pozwala jej na dalsze pełnienie tej służby,
- 2) zwolnić ze służby w jednostce zmilitaryzowanej w innych przypadkach niż określone w ust. 2.

4. Stosunek służbowy powstały na podstawie art. 187 pomiędzy osobą powołaną do służby w jednostce zmilitaryzowanej i tą jednostką wygasa z mocy prawa z dniem zwolnienia tej osoby ze służby.

Art. 190. Komitet Obrony Kraju określa zasady i tryb nadawania przydziałów organizacyjno-mobilizacyjnych

i wzywania na ćwiczenia, o których mowa w art. 184, powoływania do służby w jednostkach zmilitaryzowanych i zwalniania z tych jednostek oraz organy właściwe w tych sprawach.

Art. 191. Czas pracy w jednostkach zmilitaryzowanych ustala właściwy minister lub organy przez niego upoważnione albo właściwy wojewoda.

Art. 192. 1. Osoby pełniące służbę w jednostce zmilitaryzowanej mogą być wyznaczone z urzędu na inne stanowiska pracy w tej samej jednostce na podstawie decyzji kierownika jednostki.

2. Osoby, o których mowa w ust. 1, mogą być przenoszone z jednej jednostki zmilitaryzowanej do innej na podstawie decyzji organu nadrzędnego nad tymi jednostkami.

Art. 193. 1. Wyznaczenie osoby pełniącej służbę w jednostce zmilitaryzowanej na niższe stanowisko pracy lub niżej szaseregowane może nastąpić:

- 1) w razie naruszenia dyscypliny służby,
- 2) na prośbę osoby, której stan zdrowia utrudnia pełnienie obowiązków na dotychczasowym stanowisku,
- 3) ze względu na potrzeby organizacyjne jednostki.

2. W razie wyznaczenia na niższe stanowisko w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 2 i 3 osoba wyznaczona na niższe stanowisko zachowuje dotychczasowe wynagrodzenie.

Art. 194. 1. Właściwy minister lub wojewoda, kierownik jednostki przewidzianej do militaryzacji albo kierownik jednostki zmilitaryzowanej mogą zarządzić skoszarowanie osób odbywających ćwiczenia w jednostce przewidzianej do militaryzacji lub pełniących służbę w jednostce zmilitaryzowanej.

2. Osobom skoszarowanym przysługuje wyżywienie na zasadach określonych przez Komitet Obrony Kraju.

Art. 195. 1. Osoby odbywające ćwiczenia w jednostkach przewidzianych do militaryzacji lub pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych są obowiązane do noszenia w czasie ćwiczeń albo służby umundurowania i specjalnych oznak, jeżeli umundurowanie i oznaki zostały dla nich wprowadzone.

2. Osoby, o których mowa w ust. 1, mogą być uzbrojone według zasad, które określa Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Art. 196. 1. Jednostki zmilitaryzowane mogą być przydzielone w całości lub w części do jednostek Sił Zbrojnych na czas określony lub dla wykonania określonych zadań.

2. Decyzje w sprawach określonych w ust. 1 podejmuje Komitet Obrony Kraju lub organy przez niego upoważnione.

3. W przypadkach określonych w ust. 1 jednostka zmilitaryzowana zostaje podporządkowana właściwemu dowódcy wojskowemu. Osoby pełniące służbę w tej jednostce podlegają dyscyplinie wojskowej.

Art. 197. 1. Przepisów art. 194 nie stosuje się do kobiet, które są w ciąży, oraz do osób, które:

- 1) sprawują opiekę nad dziećmi do lat osmiu,
- 2) sprawują opiekę nad dziećmi od lat ośmiu do szesnastu lub osobami wspólnie zamieszkałymi, zaliczonymi do I grupy inwalidów albo obłożnie chorymi, jeżeli opieki tej nie można powierzyć innym osobom.

2. Do osób wymienionych w ust. 1 nie stosuje się również przepisu art. 192 ust. 2, jeżeli przeniesienie miałoby nastąpić do jednostki znajdującej się w innej miejscowości.

3. Osoby wymienione w ust. 1, które pełnią służbę w jednostce zmilitaryzowanej, podlegającej przydzieleniu do jednostek Sił Zbrojnych lub przeniesieniu do innej miejscowości, przenosi się do innych jednostek zmilitaryzowanych pozostających na miejscu albo zwalnia się ze służby w tej jednostce.

Art. 198. W sprawach nie unormowanych w ustawie do osób pełniących służbę w jednostkach zmilitaryzowanych stosuje się przepisy prawa pracy. Do osób, których stosunek służbowy normują przepisy szczególne, stosuje się również te przepisy.

DZIAŁ VIII

Świadczenia na rzecz obrony.

Rozdział 1

Świadczenia dla potrzeb przygotowania obrony kraju.

Art. 199. 1. Na osoby, które ukończyły szesnaście, a nie przekroczyły sześćdziesięciu lat życia, może być nałożony obowiązek świadczeń osobistych dla potrzeb przygotowania obrony kraju, polegający na nieodpłatnym wykonywaniu w czasie wolnym od pracy różnego rodzaju prac doraźnych przez czas nie przekraczający łącznie sześćdziesięciu godzin w roku.

2. Świadczenia osobiste dla potrzeb Sił Zbrojnych mogą być wykonywane również w czasie pracy. W tym przypadku pracownikowi przysługuje od zakładu pracy pełne wynagrodzenie za czas zwolnienia od pracy w związku z wykonywaniem świadczenia, obliczone według zasad określonych dla ustalania wynagrodzenia za czas urlopu wypoczynkowego.

3. Szeregowi rezerwy, którzy nie odbyli zasadniczej służby wojskowej, zastępczej służby poborowych lub zasadniczej służby albo szkolenia poborowych w obronie cywilnej, mogą być powoływani przez okres pięciu lat od przeniesienia do rezerwy do wykonywania świadczeń osobistych w wymiarze do stu godzin w roku.

4. Wykonywanie świadczeń osobistych może być połączone z obowiązkiem użycia posiadanych prostych narzędzi oraz środków transportowych.

5. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia zasady i tryb nakładania obowiązku świadczeń osobistych, właściwość organów w tych sprawach, zasady wykony-

wania świadczeń oraz kategorie osób zwolnionych od tego obowiązku.

Art. 200. 1. Osobom powołanym do wykonywania świadczeń osobistych, które zachorowały lub doznały uszczerbku na zdrowiu w związku z wykonywaniem tych świadczeń, przysługuje prawo do bezpłatnych świadczeń leczniczych zakładów społecznych służby zdrowia. Przepisy art. 168 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

2. Osobom, które doznały uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku powstałego podczas lub w związku z wykonywaniem świadczeń osobistych albo w bezpośredniej drodze do miejsca wykonywania tych świadczeń lub w drodze powrotnej, oraz członkom rodzin osób zmarłych wskutek takiego wypadku przysługują świadczenia na zasadach i w trybie określonych przepisami o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy dla osób nie będących pracownikami.

Art. 201. 1. Na instytucje państwowe oraz przedsiębiorstwa państwowe i organizacje spółdzielcze, jak również na organizacje społeczne i zawodowe może być nałożony obowiązek udostępniania do korzystania posiadanych pomieszczeń, terenów, środków transportowych, narzędzi i innego sprzętu oraz dostarczania posiadanych materiałów dla potrzeb związanych z realizacją powszechnego obowiązku obrony.

2. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, może być nałożony również na osoby fizyczne oraz na osoby prawne nie będące przedsiębiorstwami państwowymi i organizacjami spółdzielczymi na czas nie przekraczający łącznie siedmiu dni w roku.

3. Rada Ministrów w drodze rozporządzenia określa zasady i tryb nakładania obowiązków określonych w ust. 1 i 2 oraz ich wykonywania, a także zasady i tryb odpłatności za korzystanie z przedmiotu świadczeń, jak również właściwość organów w tych sprawach.

Art. 202. 1. Za szkody powstałe w udostępnionych pomieszczeniach, środkach transportowych, narzędziach i innym sprzęcie oraz za zniszczenie lub zużycie dostarczonych materiałów, jak również za szkody w inwentarzu żywym i stawach rybnych, zasiewach, uprawach, płonach, drzewach i krzewach owocowych oraz plantacjach innych kultur wieloletnich, powstałe w związku z wykonywaniem świadczeń albo szkoleniem lub ćwiczeniami w ramach powszechnego obowiązku obrony, przysługuje odszkodowanie w pełnej wysokości szkody obliczonej według rzeczywistej wartości mienia w dniu ustalenia odszkodowania.

2. Jeżeli szkody objęte są ubezpieczeniem obowiązkowym, odszkodowanie zmniejsza się o kwotę odszkodowania przyznanego z tytułu ubezpieczenia.

3. Roszczenie o odszkodowanie przedawnia się z upływem trzech miesięcy od dnia wykonania świadczenia, a w przypadku szkód rolnych — z upływem sześciu miesięcy od dnia ujawnienia szkody.

4. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia zasady i tryb ustalania i wypłacania odszkodowań oraz organy właściwe w tych sprawach.

Rozdział 2

Świadczenia w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

Art. 203. 1. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny osoby podlegające obowiązkowi świadczeń osobistych (art. 199 ust. 1) mogą być w każdym czasie powołane do wykonania w ramach tego obowiązku różnego rodzaju prac doraźnych na rzecz Sił Zbrojnych lub państwowych jednostek organizacyjnych wykonujących zadania dla potrzeb obrony Państwa. Przepis art. 199 ust. 4 stosuje się odpowiednio.

2. Czas wykonywania świadczeń osobistych nie może przekraczać jednorazowo siedmiu dni.

Art. 204. 1. Instytucje państwowe oraz przedsiębiorstwa państwowe i organizacje spółdzielcze, jak również organizacje społeczne i zawodowe mogą być zobowiązane do wykonania świadczeń rzeczowych polegających na oddaniu do użytkowania na rzecz Sił Zbrojnych, formacji obrony cywilnej lub innych państwowych jednostek organizacyjnych, wykonujących zadania dla potrzeb obrony Państwa, nieruchomości albo rzeczy ruchomych niezbędnych dla celów obrony.

2. Obowiązek wykonania świadczeń rzeczowych może być nałożony również na osoby fizyczne oraz na osoby prawne nie będące przedsiębiorstwami państwowymi i organizacjami spółdzielczymi.

3. Rzeczy będące przedmiotem świadczenia powinny być zwrócone świadczącemu po ustaniu potrzeby korzystania z nich.

Art. 205. Dobra kulturalne objęte ochroną specjalną w rozumieniu Konwencji Haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) nie mogą być przedmiotem świadczeń rzeczowych. Dobra kulturalne korzystające w rozumieniu tej konwencji z ochrony ogólnej mogą być przedmiotem świadczeń rzeczowych jedynie za zgodą właściwego organu służby konserwatorskiej.

Art. 206. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia zakres i przedmioty świadczeń rzeczowych, zasady i tryb nakładania obowiązku wykonania świadczeń osobistych i rzeczowych, kategorie osób zwolnionych od obowiązku świadczeń osobistych oraz zasady i tryb przyznawania wynagrodzeń za wykonanie świadczeń osobistych i odszkodowań lub opłat za użytkowanie przedmiotów świadczeń rzeczowych, jak również organy właściwe w tych sprawach.

Art. 207. Osobom obowiązującym do wykonywania świadczeń osobistych i członkom ich rodzin przysługują uprawnienia określone w art. 200.

Rozdział 3

Przekazywanie środków transportowych, narzędzi, maszyn i urządzeń dla potrzeb obrony Państwa.

Art. 208. 1. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny podlegają przekazaniu na rzecz Sił Zbrojnych, formacji obrony cywilnej lub państwowych jednostek orga-

nizacyjnych wykonujących zadania dla potrzeb obrony Państwa środki transportowe, narzędzia, maszyny i urządzenia niezbędne dla realizacji ich zadań.

2. Komitet Obrony Kraju może zarządzić przekazanie środków transportowych, narzędzi, maszyn i urządzeń na czas oznaczony również w innych przypadkach.

Art. 209. 1. Przekazaniu podlegają:

- 1) pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy,
- 2) statki powietrzne i tabor pływający,
- 3) maszyny i urządzenia przeznaczone do robót ziemnych, budowlanych i drogowych,
- 4) konie i wozy z uprzężą.

2. Rada Ministrów może określić również inne środki transportowe, narzędzia, maszyny i urządzenia podlegające przekazaniu.

Art. 210. Środki transportowe, narzędzia, maszyny i urządzenia wraz z niezbędnym wyposażeniem, znajdujące się w posiadaniu instytucji państwowych oraz przedsiębiorstw państwowych i organizacji spółdzielczych, jak również organizacji społecznych i zawodowych, podlegają przekazaniu na zasadach i w trybie określonym przez Radę Ministrów.

Art. 211. 1. Obowiązek przekazania środków transportowych, narzędzi, maszyn i urządzeń wraz z niezbędnym wyposażeniem spoczywa również na osobach fizycznych i osobach prawnych nie będących przedsiębiorstwami państwowymi i organizacjami spółdzielczymi.

2. Rada Ministrów określa w drodze rozporządzenia rodzaje środków transportowych, narzędzi, maszyn i urządzeń podlegających przekazaniu, obowiązki ich posiadaczy, zasady i tryb przekazywania oraz właściwość organów w tych sprawach.

Art. 212. 1. Posiadaczom środków transportowych, narzędzi, maszyn i urządzeń przewidzianych do przekazania mogą być wydane karty przeznaczenia tych środków, narzędzi, maszyn i urządzeń.

2. Na posiadaczach, którym wydano karty przeznaczenia, spoczywa obowiązek utrzymywania środków transportowych, narzędzi, maszyn i urządzeń w należyтым stanie technicznym wraz z niezbędnym wyposażeniem, a także dostarczania ich w terminie i miejscu określonym w karcie przeznaczenia.

3. Posiadacze środków transportowych, narzędzi, maszyn i urządzeń przewidzianych do przekazania mogą być wzywani przez właściwe organy do próbnego dostarczenia na czas oznaczony tych środków, narzędzi, maszyn i urządzeń w określonym terminie i miejscu.

Art. 213. 1. Środki transportowe, narzędzia, maszyny i urządzenia oraz ich wyposażenie przekazane na czas oznaczony podlegają zwrotowi po upływie tego czasu, w innych zaś przypadkach — po ustaniu potrzeby korzystania z nich.

2. Za zniszczenie, uszkodzenie lub zużycie przekazanych środków transportowych, narzędzi, maszyn i urzą-

dzeń oraz ich wyposażenia przysługuje odszkodowanie na zasadach i w trybie określonym przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia.

Rozdział 4

Świadczenia szczególne.

Art. 214. Terenowe organy administracji państwowej są obowiązane do wykonywania w porozumieniu z szefami wojewódzkich sztabów wojskowych i wojskowymi komendantami uzupełnień zadań związanych z potrzebą zapewnienia sprawnego uzupełnienia Sił Zbrojnych rezerwami osobowymi oraz zasobami środków transportowych, maszyn i urządzeń.

Art. 215. 1. Ministrowie oraz wojewodowie mogą być zobowiązani do wykonywania, przy udziale podległych im jednostek, określonych zadań organizacyjno-mobilizacyjnych na rzecz Sił Zbrojnych.

2. Zadania, o których mowa w ust. 1, mogą być nałożone również na zarządy centralne związków spółdzielczych.

Art. 216. Komitet Obrony Kraju wprowadza obowiązki, o których mowa w art. 215, oraz określa zasady wykonywania zadań i właściwość organów w sprawach, o których mowa w art. 214 i 215.

DZIAŁ IX

Przepisy karne, przejściowe i końcowe.

Rozdział 1

Przepisy karne.

Art. 217. 1. Kto wbrew obowiązkom wynikającym z ustawy lub przepisów wydanych na jej podstawie:

- 1) nie zgłasza się do rejestracji lub poboru w określonym terminie i miejscu albo nie przedstawia dokumentów, których przedstawienie zostało nakazane,
- 2) nie zgłasza się w celu uregulowania stosunku do powszechnego obowiązku obrony stosownie do art. 28,
- 3) nie zgłasza się w określonym terminie i miejscu na wezwanie właściwych organów w sprawach dotyczących powszechnego obowiązku obrony,
- 4) nie poddaje się przeglądowi lekarskiemu lub badaniom albo uchyla się od leczenia, na które został skierowany przez organ przeprowadzający rejestrację przedpoborowych lub komisję poborową,
- 5) nie dopełnia w określonym terminie wojskowego obowiązku meldunkowego albo obowiązku, o którym mowa w art. 49 ust. 3,
- 6) opuszcza obszar Państwa lub przebywa za granicą bez zezwolenia organów wojskowych,

podlega karze aresztu do 3 miesięcy albo karze grzywny do 5.000 złotych.

2. Tej samej karze podlega, kto:

- 1) będąc obowiązany do prowadzenia ewidencji przewidzianej w art. 46 nie dopełnia obowiązków wynikających z przepisów wydanych na podstawie art. 46 ust. 2,
- 2) umyślnie odmawia przyjęcia, niszczy lub pozbawia się karty powołania, wezwania imiennego, karty przydziału do formacji obrony cywilnej lub jednostki przewidzianej do militaryzacji albo wojskowego dokumentu osobistego, uniemożliwia doręczenie mu takiej karty, wezwania lub dokumentu albo nie zawiadamia w określonym terminie wojskowej komendy uzupełnień o ich utracie.

Art. 218. 1. Kto bez usprawiedliwionej przyczyny:

- 1) będąc żołnierzem rezerwy nie zgłasza się w określonym terminie i miejscu na ćwiczenia wojskowe trwające 1 dzień,
- 2) będąc powołany do zastępczej służby poborowych nie zgłasza się w określonym terminie i miejscu do tej służby,
- 3) będąc przeznaczony do służby w obronie cywilnej nie zgłasza się w określonym terminie i miejscu do tej służby,
- 4) posiadając przydział organizacyjno-mobilizacyjny do jednostki przewidzianej do militaryzacji nie zgłasza się w określonym terminie i miejscu do odbycia ćwiczeń w tej jednostce,

podlega karze aresztu do 3 miesięcy albo karze grzywny do 5.000 złotych.

2. Tej samej karze podlega, kto:

- 1) będąc powołany do odbycia przysposobienia wojskowego upoczywie nie zgłasza się w określonym terminie i miejscu na zajęcia szkoleniowe lub szkolenie na obozie,
- 2) złośliwie lub upoczywie uchyla się od wykonywania poleceń służbowych w czasie odbywania zastępczej służby poborowych, służby w obronie cywilnej albo w czasie odbywania ćwiczeń w jednostkach przewidzianych do militaryzacji.

Art. 219. Kto upoczywie uchyla się od wykonania obowiązków w zakresie powszechnej samoobrony ludności, przewidzianych w art. 176, 180—182 lub w przepisach wydanych na ich podstawie,

podlega karze grzywny do 5.000 złotych.

Art. 220. 1. Kto wbrew obowiązkom wynikającym z ustawy lub przepisów wydanych na jej podstawie:

- 1) uchyla się od wykonania obowiązku świadczenia osobistego lub rzeczowego,
- 2) nie udostępnia pomieszczeń, terenów, środków transportowych, narzędzi lub innego sprzętu albo nie dostarcza materiałów dla potrzeb związanych z realizacją powszechnego obowiązku obrony,
- 3) nie utrzymuje w należyтым stanie środków transportowych, narzędzi, maszyn lub urządzeń przewidzianych do przekazania dla potrzeb obrony Państwa,
- 4) nie zawiadamia właściwego organu o zmianach w stanie technicznym środków transportowych, narzędzi, maszyn lub urządzeń,

5) uchyla się od próbnego dostarczenia w określonym terminie i miejscu środków transportowych, narzędzi, maszyn lub urządzeń,

podlega karze aresztu do 3 miesięcy albo karze grzywny do 5.000 złotych.

2. Tej samej karze podlega, kto umyślnie:

- 1) utrudnia lub uniemożliwia wykonanie świadczenia określonego w ust. 1 pkt 1 lub 2,
- 2) odmawia przyjęcia, niszczy lub pozbywa się karty przeznaczenia środka transportowego, narzędzia, maszyny lub urządzenia, uniemożliwia doręczenie mu takiej karty, albo nie zawiadamia w określonym terminie wojskowej komendy uzupełnień o jej utracie.

Art. 221. 1. Kto w celu dłuższego lub trwałego uchylenia się od obowiązku służby wojskowej albo innej służby przewidzianej w ustawie dopuszcza się czynu określonego w art. 217 ust. 1,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Tej samej karze podlega, kto będąc obowiązany do prowadzenia ewidencji przewidzianej w art. 46 nie dopełnia obowiązków wynikających z przepisów wydanych na podstawie art. 46 ust. 2 w celu ułatwienia innej osobie dłuższego lub trwałego uchylenia się od obowiązku służby wojskowej lub innej służby przewidzianej w ustawie.

Art. 222. 1. Kto odmawia przyjęcia, niszczy lub pozbywa się karty mobilizacyjnej albo karty powołania, uniemożliwia doręczenie mu takiej karty albo nie zawiadamia wojskowej komendy uzupełnień o jej utracie,

podlega karze pozbawienia wolności do roku albo grzywny.

2. Kto korzysta z cudzej karty powołania, karty mobilizacyjnej, wezwania imiennego, karty przydziału do formacji obrony cywilnej, karty przydziału do jednostki przewidzianej do militaryzacji, karty przeznaczenia środka transportowego, narzędzia, maszyny lub urządzenia albo wojskowego dokumentu osobistego bądź takiej karty lub dokumentu innej osobie w tym celu użycza albo przewozi, przynosi lub przesyła za granicę,

podlega karze pozbawienia wolności do roku albo grzywny.

Art. 223. 1. Kto:

- 1) w celu uzyskania zwolnienia od obowiązku służby wojskowej albo odroczenia tej służby powoduje u siebie lub dopuszcza, by kto inny spowodował u niego uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia,
- 2) w celu ułatwienia innej osobie zwolnienia od obowiązku służby wojskowej albo odroczenia tej służby powoduje u niej uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia,
- 3) w inny sposób działa podstępnie w celu uzyskania dla siebie lub innej osoby zwolnienia od obowiązku służby wojskowej albo odroczenia tej służby,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.

2. Kto działa podstępnie w celu uzyskania dla siebie lub innej osoby zwolnienia od obowiązku zastępczej służby poborowych albo służby w obronie cywilnej lub w jednostkach zmilitaryzowanych,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Art. 224. 1. Kto będąc powołany do czynnej służby wojskowej nie zgłasza się do odbywania tej służby w określonym terminie i miejscu,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 albo grzywny.

2. Jeżeli sprawcą nie zgłasza się do odbywania tej służby przez czas dłuższy niż czterdzieści dni kalendarzowych,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.

3. Jeżeli sprawca nie zgłasza się do odbywania tej służby w celu trwałego uchylenia się od niej,

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 8.

4. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 zgłosił się do odbywania służby nie później niż przed upływem dwóch dni kalendarzowych, można z pominięciem postępowania karnego wymierzyć mu karę dyscyplinarną przewidzianą w przepisach o dyscyplinie wojskowej.

Art. 225. 1. Przepisy art. 224 nie mają zastosowania w razie niezgłoszenia się żołnierza rezerwy na ćwiczenia wojskowe trwające jeden dzień.

2. Kto złośliwie lub uporczywie nie zgłasza się na ćwiczenia wojskowe określone w ust. 1,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 albo grzywny.

Art. 226. Kto będąc powołany do zastępczej służby poborowych albo przeznaczony do służby w obronie cywilnej uporczywie nie zgłasza się lub uchyla od jej odbywania,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 albo grzywny.

Art. 227. Kto uchyla się od przewidzianego w ustawie lub przepisach wydanych na jej podstawie obowiązku przekazania środka transportowego, narzędzia, maszyny lub urządzenia wraz z niezbędnym wyposażeniem albo kto udaremnia wykonanie tego obowiązku,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Art. 228. 1. Obywatel polski, który przyjmuje bez zgody właściwego organu obowiązki w obcym wojsku lub w obcej organizacji wojskowej,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 10.

2. Tej samej karze podlega, kto werbuje obywateli polskich lub przebywających w Polsce cudzoziemców do służby w obcym wojsku lub w obcej organizacji wojskowej.

3. Kto dopuszcza się czynu określonego w ust. 1 lub 2 w czasie mobilizacji lub wojny,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze śmierci.

Art. 229. Obywatel polski, który — w celu uchylenia się od obowiązku służby wojskowej lub innej służby przewidzianej w ustawie — w czasie mobilizacji lub wojny przebywając czasowo za granicą nie zgłasza niezwłocznie swego adresu w najbliższym polskim urzędzie konsularnym (przedstawicielstwie dyplomatycznym) lub nie spełnia wydanych przez ten urząd (przedstawicielstwo) nakazów dotyczących wykonania obowiązku służby,

podlega karze pozbawienia wolności.

Art. 230. 1. Kto w czasie mobilizacji lub wojny będąc powołany do czynnej służby wojskowej nie zgłasza się do tej służby w określonym terminie i miejscu,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 2.

2. Kto w czasie mobilizacji lub wojny dopuszcza się czynu określonego w art. 217 ust. 2 pkt 2 albo w art. 222,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.

Art. 231. 1. Kto w czasie mobilizacji lub wojny w celu dłuższego lub trwałego uchylenia się od obowiązku służby wojskowej:

1) dopuszcza się czynu określonego w art. 217 ust. 1 albo w art. 223 ust. 1 pkt 1 lub 3,

2) będąc powołany do czynnej służby wojskowej nie zgłasza się do tej służby w określonym terminie i miejscu,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze śmierci.

2. Tej samej karze podlega, kto w czasie mobilizacji lub wojny:

1) powoduje u innej osoby uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia albo w inny sposób działa podstępnie w celu uzyskania dla niej zwolnienia od obowiązku służby wojskowej lub odroczenia tej służby,

2) będąc obowiązany do prowadzenia ewidencji przewidzianej w art. 46 nie dopełnia obowiązków wynikających z przepisów wydanych na podstawie art. 46 ust. 2 w celu ułatwienia innej osobie dłuższego lub trwałego uchylenia się od obowiązku służby wojskowej.

Art. 232. Kto w czasie mobilizacji lub wojny dopuszcza się czynu określonego w art. 220,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Art. 233. 1. W sprawach o czyny określone w art. 217—232, jeżeli czyn polega na nieuczynieniu zadość obowiązkowi stawienia się do służby lub zgłoszenia do właściwego organu, przedawnienie ścigania i wyrokowania biegnie od chwili uczynienia zadość temu obowiązkowi lub od chwili, w której na sprawcy obowiązek przestał ciążyć.

2. Przedawnienie ścigania i wyrokowania w sprawach o czyny określone w art. 221 ust. 1 oraz w art. 228—231 nie biegnie w czasie samowolnego przebywania sprawcy za granicą.

Art. 234. 1. W czasie mobilizacji lub wojny osoby pełniące służbę w obronie cywilnej lub w jednostkach zmilitaryzowanych albo do niej powołane ponoszą odpowiedzialność karną za przestępstwa popełnione w związku z tą służbą, według przepisów odnoszących się do żołnierzy w czynnej służbie wojskowej.

2. Sprawy o przestępstwa określone w ust. 1 należą do właściwości sądów wojskowych.

3. W rozumieniu przepisów karnych w czasie mobilizacji lub wojny:

1) niezgłoszenie się do służby w obronie cywilnej lub w jednostkach zmilitaryzowanych w określonym terminie i miejscu jest równoznaczne z niezgłoszeniem się do pełnienia służby wojskowej,

2) obowiązek służby w obronie cywilnej i w jednostkach zmilitaryzowanych jest równoznaczny z obowiązkiem służby wojskowej,

3) służba w obronie cywilnej i w jednostkach zmilitaryzowanych jest równoznaczna z czynną służbą wojskową,

4) niewykonanie lub odmowa wykonania polecenia przełożonego, wydanego w sprawach służbowych osobie pełniącej służbę w obronie cywilnej lub w jednostce zmilitaryzowanej, jest równoznaczna z niewykonaniem lub odmową wykonania rozkazu.

Art. 235. Sprawy o przestępstwa określone w art. 224, 225, 228 ust. 3 oraz w art. 229—231 należą do właściwości sądów wojskowych.

Rozdział 2

Przepisy przejściowe i końcowe.

Art. 236. Przewidzianym w ustawie obowiązkom służby wojskowej, zastępczej służby poborowych, służby w obronie cywilnej i służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz świadczeń osobistych nie podlegają osoby pełniące służbę wojskową z mocy szczególnego obowiązku określonego w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

Art. 237. W czasie obowiązywania stanu wojennego stosuje się w zakresie obowiązku służby wojskowej, służby w obronie cywilnej i służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz świadczeń na rzecz obrony przepisy obowiązujące w czasie wojny, jeżeli Rada Państwa wprowadzając stan wojenny nie postanowi inaczej.

Art. 238. 1. W stosunku do żołnierzy pełniących służbę w jednostkach wojskowych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych uprawnienia Ministra Obrony Narodowej przewidziane w ustawie przysługują odpowiednio Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

2. Ministrowie Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych ustalą, które z uprawnień określonych w ust. 1 będą wykonywane we wzajemnym porozumieniu.

Art. 239. W art. 18 dekretu z dnia 5 października 1955 r. o odpowiedzialności materialnej żołnierzy za szkody wyrządzone jednostce wojskowej (Dz. U. Nr 40, poz. 247 z późniejszymi zmianami) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Przepisy dekretu, z wyjątkiem art. 15, stosuje się również do żołnierzy, którzy nie pełnią czynnej służby wojskowej — w razie uszkodzenia, utraty lub zniszczenia przed ustalonym okresem używalności przedmiotów umundurowania i wyekwipowania wojskowego wydanych im do celów związanych z wykonywaniem powszechnego obowiązku obrony.“

Art. 240. 1. Tracą moc wszelkie dotychczasowe przepisy dotyczące przedmiotów unormowanych w ustawie.

2. W szczególności tracą moc:

- 1) ustawa z dnia 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz. U. z 1963 r. Nr 20, poz. 108),
- 2) ustawa z dnia 26 lutego 1951 r. o terenowej obronie przeciwlotniczej (Dz. U. Nr 14, poz. 109),
- 3) dekret z dnia 24 czerwca 1953 r. o dostarczaniu środków transportowych dla potrzeb obrony Państwa

(Dz. U. z 1953 r. Nr 34, poz. 142 i z 1956 r. Nr 58, poz. 270),

- 4) rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o świadczeniach osobistych (Dz. U. z 1939 r. Nr 55, poz. 354),
- 5) ustawa z dnia 30 marca 1939 r. o komunikacjach w służbie obrony Państwa (Dz. U. Nr 29, poz. 195 z późniejszymi zmianami),
- 6) ustawa z dnia 30 marca 1939 r. o powszechnym obowiązku świadczeń rzeczowych (Dz. U. Nr 30, poz. 200).